

Vergaderjaar 2006–2007

31 217

Evaluatie Reglement van Orde 2007

Nr. 1

BRIEF VAN HET PRESIDIUM

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 13 september 2007

Hierbij ontvangt u *De Evaluatie Reglement van Orde 2007* die in opdracht van de Commissie voor de Werkwijze is verricht door het Onderzoeks- en Verificatiebureau (OVV). Zowel de Commissie voor de Werkwijze als het Presidium hebben in hun respectievelijke vergaderingen d.d. 4 juli jl. en d.d. 12 september jl. ingestemd met de aanbevelingen van dit rapport.

Het Presidium zal u op korte termijn nadere voorstellen doen met betrekking tot de in deze evaluatie opgenomen aanbevelingen.

De Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal,
Verbeet

De Griffier van de Tweede Kamer der Staten-Generaal,
Biesheuvel-Vermeijden

De Evaluatie 2007 van de wijzigingen in het Reglement van orde, en de instelling van de Raad van Economisch Adviseurs en de Parlementair advocaat

Eindrapport

0.	Samenvatting en slot	4		
	0.1 Antwoorden op de onderzoeksvragen	4	5.3 Verschil evaluatie 2005	25
	0.2 Conclusies en aanbevelingen	5	5.4 Conclusies en aanbevelingen	26
	0.3 Slotbeschouwing	8		
			6 Themacommissies	26
1	Inleiding	9	6.1 Feiten	26
	1.1 Aanleiding	9	6.2 Meningen	27
	1.2 Methode van onderzoek	11	6.3 De interne evaluaties door de themacommissies	
	1.3 Onderzoeksvragen	11	Ouderenbeleid en Technologiebeleid.	29
	1.4 Leeswijzer	12	6.4 Conclusies en aanbevelingen	30
			7 De Raad van Economisch Adviseurs	30
2.	Openbaarheid van procedurevergaderingen	13	7.1 Feiten	31
	2.1 Feiten	13	7.2 Meningen	31
	2.2 Meningen	15	7.3 De ervaring van de REA	33
	2.3 Verschil evaluatie 2005	16	7.4 Conclusies en aanbevelingen	35
	2.4 Conclusies en aanbevelingen	17		
			8 De parlementair advocaat	35
3.	Rapporteurschap	17	8.1 Feiten	35
	3.1 Feiten	17	8.2 Meningen	36
	3.2 Meningen	18		
	3.3 Verschil evaluatie 2005	20	Bijlage 1 Lijst van geïnterviewden	29
	3.4 Conclusies en aanbevelingen	20	Bijlage 2 Overzicht van initiatiefnota's van 1 januari 2004 t/m 1 januari 2007	40
4.	Initiatiefnota's	20	Bijlage 3 Overzicht hoofdlijnendebatten vanaf 1 januari 2004–juni 2006	41
	4.1 Feiten	21	Bijlage 4 Adviezen van de REA	42
	4.2 Meningen	21	Bijlage 5 Adviezen Parlementair advocaat (vanaf juni 2004)	43
	4.3 Verschil evaluatie 2005	23	Bijlage 6 Lijst met onderzoeksvragen	44
	4.4 Conclusies en aanbevelingen	23	Bijlage 7 Interviewleidraad (oud) Kamerleden	48
5	Hoofdlijnen debat	23	Bijlage 8 Interviewleidraad voor de REA	53
	5.1 Feiten	23	Bijlage 9 Interviewleidraad voor de parlementair advocaat	55
	5.2 Meningen	24	Bijlage 10 Schriftelijk vragenlijst aan commissiegriffiers	57

0 SAMENVATTING EN SLOT

In dit hoofdstuk worden de bevindingen samengevat, de antwoorden gegeven op de onderzoeksvragen (0.1), de conclusies en aanbevelingen uit de voorgaande hoofdstukken aan de orde gesteld (0.2), en ter afsluiting is een slotbeschouwing opgenomen (0.3). De slotbeschouwing geeft ruimte voor de opstellers van het rapport om enige afstand te nemen van de bevindingen om enkele interessante opmerkingen over het geheel te plaatsen.

0.1 Antwoorden op de onderzoeksvragen

De onderwerpen van deze evaluatie betreffen vooral de wijzigingen in het Reglement van orde van 2004:

1. Openbaarheid procedurevergadering
2. Het rapporteurschap
3. Invoering van initiatiefnota's
4. Versterking van de functie van het hoofdlijnen debat over een wetsvoorstel
5. Invoering van themacommissies

Daarnaast wordt in deze evaluatie eveneens onderzocht:

6. Invoering van de Raad van Economisch Adviseurs
7. Invoering van de parlementair advocaat

Over deze zeven onderwerpen zijn drie overkoepelende onderzoeksvragen in deze evaluatie beantwoord. Hieronder worden die vragen herhaald en van een antwoord voorzien, zoals die in de voorgaande hoofdstukken zijn verkregen aan de hand van de verzamelde data.

Vraag 1 In hoeverre dragen de belangrijkste wijzigingen in het Reglement van orde uit april 2004 bij aan de verbetering van de werkwijze en cultuur van de Tweede Kamer?

Als alle instrumenten uit deze evaluatie afzonderlijk langs de onderzoeksvragen worden gelegd, dan is de conclusie per instrument als volgt: Wat betreft de openbaarheid van procedurevergaderingen is de conclusie, dat er slechts enkele procedurevergaderingen openbaar zijn en dat openbaarheid verschillende gradaties kent. Dat is moeilijk uit te leggen en leidt tot ongewenste onduidelijkheid. Geïnterviewde leden die ervaring hebben met openbare procedurevergaderingen zijn allen positief over de openbaarheid, ook diegenen die hier eerst afwijzend tegenover stonden. Openbare procedurevergaderingen vergroten de transparantie van de procedurele besluitvorming in de Kamer en leveren daarmee een bijdrage aan verbetering cultuur en werkwijze van de Tweede Kamer. Tot nu toe is die bijdrage gering, gezien het kleine aantal commissies met openbare procedurevergaderingen.

Van het rapporteurschap is zeldzaam gebruikgemaakt, slechts eenmalig in de betekenis waarvoor het was bedoeld. En dat was al vóór de vorige evaluatie van het Reglement van orde (2005). De invoering van dit instrument heeft tot nu toe vanwege het zeer geringe gebruik nog maar weinig kunnen bijdragen aan de verbetering van de werkwijze en cultuur van de Kamer.

De versoepeling in aanvraag van het hoofdlijnen debat speelt geen prominente rol bij de beoordeling van dit instrument. Tijdsbesparing wél en daar is men evenals in 2005 nog steeds enthousiast over. Daarmee levert het een bijdrage aan de verbetering van de werkwijze van de Kamer. Het instrument initiatiefnota wordt in toenemende mate gebruikt door de Kamerleden, vooral door de oppositie. Het instrument behoeft wel aanscherping in de zin van vormvoorschriften en behandelingsprotocol.

Wellicht kan worden aangesloten bij de procedures rond het initiatiefwetsvoorstel.

Over de themacommissies kan gesteld, dat de geïnterviewden vinden dat zij goede activiteiten hebben ontwikkeld. Wel is er een aanscherping van taakbeschrijving, taakafbakening en procedure nodig, omdat de themacommissies nu te geïsoleerd van de Kamer staan.

De Raad van Economisch Adviseurs (REA) is in deze evaluatie onderzocht uitsluitend met betrekking tot haar bijdrage aan het functioneren van de Tweede Kamer. De adviezen van de REA zijn niet op hun inhoud of kwaliteit beoordeeld. De vaste commissie voor Financiën zal de REA eerst evalueren alvorens aan het einde van 2007 een besluit zal worden genomen over het vervolg van de REA.

Over de REA wordt door de fracties verschillend gedacht. De meeste geïnterviewden geven aan dat hun fractie de (voorgeschreven) adviezen in meer of mindere mate gebruikt bij de financiële beschouwingen. Het kan nuttig zijn om een jaarlijks overleg met leden van de REA te agenderen, vergelijkbaar met de overleggen die de Kamer jaarlijks heeft met andere externe adviescolleges.

De Parlementair Advocaat levert volgens geïnterviewden een bijdrage aan de verbetering van de werkwijze van de Kamer in de zin dat juridische advisering nu binnen handbereik is.

De cultuur van de Kamer kan men niet afleiden uit het Reglement van orde, maar cultuur komt wel naar voren in gezamenlijke afspraken die men ook gezamenlijk uitdraagt.

Een eenduidig oordeel over de bijdrage van bovenbeschreven instrumenten aan verbetering van werkwijze en cultuur is niet te geven. Het onderzoek geeft geen aanleiding te constateren dat er sprake is van grote tevredenheid dan wel ontevredenheid.

Vraag 2 Welke knelpunten en succespunten zijn er ondervonden bij deze wijzigingen en zijn er mogelijkheden voor verbetering?

Per instrument zijn in de hoofdstukken 2 t/m 8 uitgebreid alle knelpunten en succespunten genoemd. Er wordt hier kortheidshalve verwezen naar de kopjes Knelpunten en succespunten van de paragrafen 2 van die hoofdstukken. Er zijn zeker mogelijkheden voor verbetering. Die worden vermeld in de volgende paragraaf 9.2 Conclusies en aanbevelingen.

Vraag 3 In hoeverre worden de wijzigingen van het Reglement van orde gebruikt als politiek¹ instrument?

In welke mate de onderzochte instrumenten worden gebruikt als politiek instrument valt niet, aan te geven, omdat de geïnterviewden zich daar niet over hebben uitgelaten. Dat de Kamerleden de instrumenten politiek inzetten is uiteraard te verwachten. De instrumenten hoofdlijnen debat en initiatiefnota zijn instrumenten die vooral door de oppositie worden gebruikt, zo blijkt uit bijlage 2 en 3. Het onderzoek heeft verder niet tot opmerkelijke resultaten aangaande dit onderwerp geleid.

0.2 Conclusies en aanbevelingen

Openbare procedurevergaderingen (zie hoofdstuk 2)

De meerderheid van de vaste commissies houdt besloten procedurevergaderingen. Er zijn vier commissies die wel hun procedurevergaderingen in het openbaar houden, en daarbij valt op dat er verschillende gradaties van openbaarheid zijn. De mate van toegankelijkheid van de vergaderstukken en de mate waarin die vergaderingen meeluister- en meekijkfaciliteiten hebben, verschilt per openbare procedurevergadering. De aanbevelingen voor de procedurevergaderingen zijn de volgende:

- Verschillen tussen de commissies in de werkwijze van procedure-

¹ In de zin van strategisch tactisch.

vergaderingen zijn niet uit te leggen en leiden tot onduidelijkheid. Daarom dient een besluit te worden genomen om **alle** procedurevergaderingen openbaar dan wel besloten te houden.

- De agenda, besluitenlijsten en vergaderstukken (exclusief ambtelijke stukken) moeten zoveel als mogelijk tijdig op de website van de Tweede Kamer (intra- en internet) beschikbaar worden gesteld opdat alle belangstellenden binnen en buiten de Kamer er kennis van kunnen nemen.

Rapporteurschap (zie hoofdstuk 3)

Het instrument rapporteurschap is sinds de vorige evaluatie niet meer gebruikt, terwijl het instrument wel goed bekend is bij de leden.

De aanbevelingen ten aanzien van dit instrument zijn de volgende:

- Het instrument kan worden behouden.
- Ter aanscherping en betere benutting worden de volgende drie wijzigingen geadviseerd:
- Het instrument verdient verduidelijking.
- De mogelijkheden van ambtelijke ondersteuning formaliseren;
- Het instrument breder inzetten en uitbreiden naar gebruik bij de bespreking van de jaarverslagen van de departementen, of als lichter instrument dan parlementair onderzoek.

Initiatiefnota's (Zie hoofdstuk 4)

Het instrument initiatiefnota levert een bijdrage aan het beoogde doel, te weten de uitbreiding van de debatmogelijkheden van Kamerleden.

Wat betreft aanbevelingen wordt het volgende opgemerkt:

- De initiatiefnota moet niet in al te strakke procedures worden geregeld, teneinde een flexibel gebruik ervan te bevorderen.
- Wel is het van belang vormvoorschriften op te stellen voor de **behandeling** van een initiatiefnota, dus niet voor de initiatiefnota zelf. Het gaat daarbij om de gang van zaken rondom de **behandeling** van een initiatiefnota (wie zit waar; wie voert wanneer het woord; hoe is de gang van zaken rondom het indienen van moties etc.).

Hoofdlijnendebat (zie hoofdstuk 5)

De versoepeling van de aanvraagprocedure is voor de geïnterviewden niet erg belangrijk, in de interviews is dit aspect niet heel duidelijk naar voren gekomen.

De in de eerste evaluatie (2005) genoemde tijdbesparing blijkt ten tijde van deze tweede evaluatie nog steeds belangrijk te worden gevonden. Het instrument draagt daarmee nog steeds bij aan het beoogde doel.

Aan aanbevelingen is het volgende geformuleerd:

- Leden vaker attenderen op dit instrument en criteria opstellen voor de toelating van een hoofdlijnendebat. Een hoofdlijnendebat moet gericht zijn op de wetgevende taak van de Kamer en een spoeddebat op de controletaak. Dit consequenter toepassen zodat er een scherper onderscheid ontstaat tussen beide debatten;

Themacommissies (Zie hoofdstuk 6)

Hoewel de themacommissies nauwelijks aandacht hebben gekregen binnen de Tweede Kamer, het instrument als zodanig onvoldoende is geland, een debat over een eindrapport nog steeds niet heeft plaatsgevonden en daarmee sprake is van een onvoldoende inbedding in het parlementaire proces, zien leden ook positieve kanten aan de instelling van commissies op thema.

Als instrument tegen verkokering biedt het mogelijkheden voor de Kamer om dit tegen te gaan. Daarnaast kan het de Kamer helpen meer agenda-bepalend te zijn. De themacommissie kan ingezet worden zowel ter versterking van de controlefunctie als bij de versterking van de wetgevende functie van het parlement.

Gezien de uitkomsten uit de interviews is het echter niet zinvol de themacommissies in de huidige vorm en opzet te handhaven. De volgende verbeteringen worden daarom aanbevolen:

- Een breder politiek mandaat; een duidelijke parlementaire opdracht en eindigheid in tijd; de relatie met de vakcommissies vastleggen, met name op het gebied van de bevoegdheden; de procedure aanscherpen met betrekking de behandeling van het rapport (bijvoorbeeld: plenaire behandeling binnen drie maanden na oplevering); eisen stellen aan de samenstelling, waarbij wordt gelet op de gemêleerdheid (uit verschillende specialisaties) van de commissie; het overleg met het kabinet regelen (een bewindspersoon als aanspreekpunt); de mogelijkheid om een bewindspersoon uit te nodigen en regelmatig daadwerkelijk overleggen met die bewindspersoon.
- De Kamer zou een agendabepalende rol kunnen hebben om grote maatschappelijke problemen aan te pakken. De Kamer zou daartoe de agenda voor de toekomst dienen te maken eventueel met bijbehorende wetgeving. Op die wijze kan de Kamer zich bezighouden met de actualiteit in relatie met toekomstig beleid.
- Indien themacommissies als instrument niet blijven bestaan, verdient het aanbeveling om de door de themacommissies gebruikte instrumenten op andere momenten in te zetten. Het betreft hier: een combinatie van een werkbezoek en een openbaar ronde tafelgesprek, internetdiscussie en website, deelname aan beurzen, adviesaanvragen bij adviescolleges, generatieforum, openbare procedurevergaderingen, klankbordgroep, aanbieding rapport met discussie met leden van maatschappelijke organisaties, consensusconferenties/themabijeenkomsten, samenwerking met externe instituten en tentoonstellingen. Met name positief zijn de adviesaanvragen bij adviesorganen, zoals de Raad voor Maatschappelijk Ontwikkeling (RMO), Sociaal-Economische Raad (SER), VROM-raad en de Gezondheidsraad, die gelijktijdig het parlement hebben geadviseerd over eenzelfde thema. Dit is kort gezegd een pleidooi om de activiteiten die door de themacommissies zijn ontplooid te handhaven.

De REA (Zie hoofdstuk 7)

De conclusies over de REA in dit onderzoek zijn dat het effect van de REA-adviezen op het beleid volgens de REA groot is. Opmerkelijk is dat dit niet wordt genoemd door de geïnterviewde Kamerleden. Er zijn in totaal tot nu toe acht adviezen opgesteld. De afgesproken adviezen jaarlijks over de voorjaarsnota en miljoenennota worden geleverd. Door de geïnterviewden is geen kritiek geuit op de inhoud en de kwaliteit van de adviezen. De geïnterviewden geven in meerderheid aan dat de afgesproken adviezen door de financieel woordvoerders regelmatig worden gebruikt bij financiële debatten. Er lijkt een houding te bestaan in de Kamer die zicht het beste laat typeren als «baat het niet dan schaadt het niet».

Aan aanbevelingen is het volgende opgenomen:

- Jaarlijks overleg tussen de REA en de Kamer is te overwegen over de jaarplanning van de REA en ongevraagde advisering. De Kamer krijgt dan de mogelijkheid om de eigen wensen ten aanzien van adviezen en de wensen van de REA te bespreken. Daarmee wordt de kans vergroot dat de adviezen op vruchtbare bodem landen. Het overleg kan bijvoorbeeld door de commissie voor Financiën worden gevoerd.

De Parlementair advocaat (Zie hoofdstuk 8)

De ervaringen met de adviezen van de parlementair advocaat zijn positief. De kwaliteit van de adviezen staat niet ter discussie. Er ligt geen besluit ten grondslag aan de instelling van de parlementair advocaat.

Daarom zijn de hieronder vermelde aanbevelingen opgenomen:

- Er zou een verankering van dit instrument in het Reglement van orde

kunnen worden opgenomen. Ook de aanvraagprocedures zouden helderder omschreven kunnen worden.

0.3 Slotbeschouwing

In deze slotbeschouwing worden belangrijke bevindingen en bespiegelingen door de opstellers van dit evaluatierapport opgenomen. Allereerst is per instrument, alle onderzoeksresultaten overziend, bekeken of de beoogde doelen van de zeven onderzochte instrumenten in de praktijk zijn bereikt.

Wat betreft de **openbaarheid van procedurevergaderingen** kan gesteld, dat het doel om de controle te vergroten op de werking en transparantie van de commissies nauwelijks is bereikt. Slechts enkele commissies hebben het voornemen hun procedurevergaderingen in de openbaarheid te voeren, maar zelfs voor die commissies blijkt openbaar niet volledig en altijd openbaar te zijn.

Openbaarheid van procedurevergaderingen leidt tot transparante procedurele besluitvorming indien die **echt** openbaar zijn, zonder verschillen in gradaties van openbaarheid.

Van het **rapporteerschap**, bedoeld om een commissielid de mogelijkheid te geven een nadere inhoudelijke beschouwing over een wetsvoorstel te laten maken, wordt nauwelijks gebruik gemaakt (slechts één keer). Het rapporteerschap kan in aangescherpte vorm een bredere en daarmee frequentere toepassing krijgen.

De invoering van de **initiatiefnota**, die het mogelijk maakt dat nota's van leden in de Kamer besproken worden, kan een succes worden genoemd en lijkt ook steeds meer gebruikt te worden.

Het **hoofdlijnendebat** over een wetsvoorstel, om tijdige betrokkenheid en bijsturing mogelijk te maken, heeft in sommige gevallen succesvol uitgekapt. Lastig bij dit instrument is, dat de verschillende soorten debatten door elkaar lopen. Hierdoor is het vaak niet duidelijk of er een hoofdlijnendebat wordt gevoerd, dan wel een ander soortig (spoeddebat of interpellatiedebat). Ogenscheinlijk maakt het voor veel geïnterviewde kamerleden geen verschil welk type debat aan de orde is, als er maar debat is. Hierdoor verliest dit instrument haar scherpte.

Een van de doelen van de **themacommissies**, de initiërende en agenda-bepalende functie van het parlement, is niet goed uit de verf gekomen. Ook het doel, het bevorderen van politieke meningsvorming over belangrijke maatschappelijke vraagstukken, is tekort geschoten, want dit doel is mogelijk wel bereikt bij de themacommissieleden maar niet daarbuiten. Tenslotte het vergroten van participierend optreden bij oordeels- en besluitvorming over nieuwe maatschappelijke of interdepartementale ontwikkelingen, is in redelijke mate bereikt op de terreinen waar de themacommissies actief zijn geweest. De aanbeveling is daarom om het instrument themacommissie in zijn huidige vorm niet meer toe te passen.

Over de invoering van de **Raad van Economisch Adviseurs**, die tot doel heeft de Tweede Kamer macro-economische beschouwingen te bieden en contra-expertises te leveren bij de cijfers die door de regering aan de Kamer worden aangeboden, komt een verdeeld beeld naar voren. Er is geen kritiek gekomen op de inhoud en de kwaliteit van de adviezen. De politieke voorkeuren van de periode tijdens de invoering, lijken nog geldig. De geraadpleegde personen zijn allen in afwachting van de evaluatie die in het najaar zal plaatsvinden, op basis waarvan een besluit over al dan niet continueren zal worden genomen.

De **parlementair advocaat**, die adequate en deskundige ondersteuning biedt op alle juridische vakgebieden (met specifieke ervaring op het terrein van de Wet op de Parlementaire Enquête), voldoet aan de beoogde doelstelling.

Ter afronding zijn enkele belangrijke noties geformuleerd.

- Alle instrumenten worden in de interviews positief benoemd, men gunt elkaar zijn of haar favoriete instrument. Dat was bij de evaluatie van 2005 ook het geval. Wat dat betreft zijn er geen opmerkelijke conclusies of resultaten.
- Weinig geïnterviewden houden zich intensief bezig met de werkwijze der Kamer. Het merendeel van de leden neemt de instrumenten «voor lief». Het onderwerp van het voorliggend onderzoek is daarmee voor een kleine minderheid van de Kamer echt een item.
- In elke procedurevergadering zou de commissie moeten nagaan welk instrument uit het Reglement van orde zich het beste leent voor het betreffende onderwerp (rapporteur, hoofdlijnen, spoeddebat, initiatiefnota, REA-advies etc.). Daar is een rol weggelegd voor de commissiegriffier in samenspel met de commissievoorzitter.
- In 2003 schreef de toenmalige voorzitter een brief aan alle leden over de werkwijze van de Tweede Kamer. De aanleiding was de kritiek op de regels en procedures van de Tweede Kamer, zowel binnen als buiten de Kamer. Burgers herkenden zich onvoldoende in het werk en de werkwijze van hun volksvertegenwoordigers¹. Een ander punt van kritiek was dat de instrumenten van de Kamer (moties, Vragenuurtje, AO's, VAO's interruptie, etc.) te vaak worden ingezet zodat ze bot dreigen te worden. In 2004 is toen een aantal reglementswijzigingen ingevoerd. Veranderingen in de regels en procedures zijn echter niet dé oplossing voor de kritiek op de werkwijze. Een roep om meer regels is immers niet altijd de oplossing. Het gaat in de allereerste plaats om de cultuur en niet om de structuur. Structuur volgt idealiter cultuur en niet andersom. Cultuurveranderingen dwingt men nu eenmaal niet af middels wijzigingen van het Reglement van orde. Kamerleden zijn verantwoordelijk voor hun eigen cultuur en daarmee ook voor het aanzien van het parlement. Dit is in de interviews ook meerdere malen gezegd door de (oud)leden. Er zijn ook zaken die de Kamer en haar leden gewoon moeten doen; een cultuurverandering is iets wat je gezamenlijk afsprekt en wat alleen werkt als men zich eraan houdt.

1 INLEIDING

In de vergadering van de commissie voor de Werkwijze van 14 juni 2006 jl. is ingestemd met het voorstel om een integrale evaluatie uit te voeren naar de wijzigingen in de werkwijze van de Tweede Kamer. Het betreft het Reglement van orde (wijzigingen ingevoerd in 2004), de instelling van themacommissies (2003), de instelling van de Raad van Economisch Adviseurs (REA) (2004) en de instelling van een parlementair advocaat (2005).

1.1 Aanleiding

Rond de Tweede Kamerverkiezingen van mei 2002 is van vele zijden gepleit voor verandering in de werkwijze en van de cultuur van de Kamer. Daarbij zijn de volgende onderwerpen ter verbetering naar voren gekomen:

- verlevendiging van de plenaire vergadering
- bestrijding van verkokering
- meer kansen voor minderheden
- agendering vanuit de Kamer en niet alleen vanuit de Regering
- bestrijding van detaillisme
- bevordering van dualisme
- tijd vrijmaken voor activiteiten buiten de Tweede Kamer
- verbetering van de kwaliteit van de wetgeving
- verhoging van het aanzien van het parlement.

¹ 29 262 nrs. 1 en 2.

Sindsdien zijn in totaal 112 voorstellen ingediend om verbeteringen in de werkwijze en cultuur van de Kamer te bewerkstelligen. Een deel van deze voorstellen heeft geleid tot een wijziging van het Reglement van orde. In 2005 heeft de commissie voor de Werkwijze reeds een aantal wijzigingen van het Reglement van orde laten evalueren door het Onderzoeks- en Verificatiebureau (OVV) van de Tweede Kamer. De rapportage van de evaluatie is betrokken bij de behandeling van de Raming 2006¹. Bij de behandeling van de Raming 2006 is toegezegd dat de wijzigingen aan het eind van de zittingsperiode opnieuw geëvalueerd zouden worden. De Kamer heeft besloten dat bij de evaluatie 2007 de volgende onderwerpen zullen worden betrokken²:

1. Openbaarheid procedurevergadering
2. Het rapporteurschap
3. Invoering van initiatiefnota's
4. Versterking van de functie van het hoofdlijnen debat over een wetsvoorstel
5. Invoering van themacommissies

Daarnaast wordt in deze evaluatie eveneens onderzocht:

6. Invoering van de Raad van Economisch Adviseurs
7. Invoering van de parlementair advocaat

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de belangrijkste wijzigingen van het Reglement van orde die of al zijn geëvalueerd of met onderhavige evaluatie worden bestudeerd.

Tabel 1 Overzicht belangrijkste wijzigingen RvO in 2004 en bijbehorende evaluatie

Belangrijkste wijzigingen RvO in 2004	Eerdere evaluatie	Onderwerp van onderhavige evaluatie (2007)
Besluit tot het houden van een speeddebat of een interpellatiedebat indien 30 leden daarmee instemmen.	Ja, rapport is afgerond in december 2006 en is in januari 2007 in de commissie voor de Werkwijze besproken.	Nee, want is onlangs onderzocht (zie kolom hiernaast).
Vergroten van de aantrekkelijkheid van het vragenuur.	Ja, is in februari 2006 bestudeerd in internationaal perspectief (<i>Internationale vergelijking van het mondelinge vragenuur, lessen voor de Tweede Kamer</i> , Den Haag, Tweede Kamer, OVB, februari 2006)	Nee, want is onlangs onderzocht (zie kolom hiernaast).
Openbaarheid procedurevergadering.	Ja, in 2005 (heeft geresulteerd in een interne rapportage).	Ja
Invoering van het rapporteurschap.	Ja, in 2005 (heeft geresulteerd in een interne rapportage).	Ja
Nota's van leden net als voorstellen van de regering behandelen (initiatiefnota's)	Ja, in 2005 (heeft geresulteerd in een interne rapportage).	Ja
Invoering van begrotingsonderzoek nieuwe stijl.	Ja, in maart 2006 (Tweede Kamer 2005–2006, 30 534, nr. 1)	Nee, want is onlangs onderzocht (zie hiernaast).
Versterking van de functie van het hoofdlijnen debat over een wetsvoorstel.	Ja, in 2005 (heeft geresulteerd in een interne rapportage).	Ja
Invoering themacommissies	Ja, in 2006 (heeft geresulteerd in twee interne rapportages).	Ja

¹ Kamerstuk 30 095, nr. 5.

² Niet alle genoemde wijzigingen zullen in de evaluatie 2007 worden onderzocht, omdat een deel al is uitgevoerd. Zo is de 30-ledenregel, met het oog op de vervroegde verkiezingen van november 2006, al geëvalueerd en is ook het vergroten van de aantrekkelijkheid van het vragenuur reeds geëvalueerd. Laatst genoemde evaluatie ging tevens in op de wijze waarop buitenlandse parlementen met het vragenuur omgaan (zie Internationale vergelijking van het mondelinge vragenuur, lessen voor de Tweede Kamer, Den Haag, Tweede Kamer, OVB, februari 2006). (Kamerstuk 30 997, nr. 1).

Recentere wijzigingen van het Reglement van orde zijn de invoering van het burgerinitiatief, wijzigingen van de Wet op de Parlementaire Enquête, en het Draaiboek Onderzoek. De laatste twee genoemde wijzigingen zijn nog in procedure, dus komen ook deze wijzigingen niet aan de orde in deze evaluatie omdat het nog te vroeg is voor een evaluatie van die wijzigingen.

1.2 Methode van onderzoek

Zeven onderwerpen van onderzoek

De evaluatie 2007 bestaat uit zeven verschillende onderwerpen. De zeven onderwerpen zijn op een gelijke wijze onderzocht. De overkoepelende vragen zijn geoperationaliseerd in onderzoeksvragen. De onderzoeksvragen zijn weer vertaald in interviewvragen.

Data verzameld door bureauonderzoek, interviews en vragenlijsten¹

- analyse van documenten, verslagen, cijfermateriaal en website www.tweedekamer.nl (bureauonderzoek)
- interviews met Kamerleden (vnl. fractiesecretarissen) en oud-Kamerleden (zie hierna)
- vragenlijsten aan commissiegriffiers
- interviews met de REA en de parlementair advocaat

Lijst van respondenten

De lijst van geïnterviewde Kamerleden is als volgt tot stand gekomen. Allereerst zijn alle fractiesecretarissen benaderd. Vier fractiesecretarissen hebben geheel geen medewerking kunnen verlenen. Daarnaast zijn van verschillende fracties Kamerleden geïnterviewd, die ervaring hebben met een specifiek instrument. De geïnterviewde leden zijn zoveel mogelijk verdeeld over de verschillende fracties. De oud-Kamerleden zijn benaderd wegens hun ervaring met een specifiek instrument, zoals het indienen van een initiatiefnota.

Uiteindelijk hebben 14 Kamerleden van de huidige Kamer en zes oud-Kamerleden hun medewerking aan het onderzoek verleend. De opstellers van dit rapport zijn hen daar erkentelijk voor.

Voorts zijn twee mensen van de Raad van Economisch Adviseurs (REA) en de parlementair advocaat geïnterviewd, en hebben de commissiegriffiers medewerking verleend door het invullen van een vragenlijst. Ook hen willen we graag bedanken voor de medewerking.

Het onderzoek heeft een *kwalitatief* karakter, er worden geen kwantitatieve uitspraken gedaan. Er worden slechts *meningen* weergegeven van de geïnterviewde leden, oud-leden en overige personen.

Om de kwaliteit van het onderzoek te bevorderen is externe expertise ingeschakeld in de persoon van prof. mr. J. A. Peters (hoogleraar staats- en bestuursrecht Universiteit van Amsterdam). Hij is geconsulteerd in alle fasen van het onderzoek; bij het verder uitwerken van het plan van aanpak, de operationalisatie van de onderzoeksdoelen, bij de formulering van de interviewvragen en bij de analyse en rapportage. De opstellers van dit rapport zijn hem bijzonder erkentelijk daarvoor.

Een tussenrapport van deze evaluatie is in de Commissie voor de Werkwijze besproken en tevens in het Griffier Diensthooftoverleg (GDO) en een themabijeenkomst van commissiegriffiers. De daarin gemaakte opmerkingen zijn, voor zover het verbeteringen in de tekst betrof, in het eindrapport verwerkt.

1.3 Onderzoeksvragen

Drie overkoepelende hoofdvragen

- 1 *In hoeverre dragen de belangrijkste wijzigingen in het Reglement van orde uit april 2004 bij aan de verbetering van de werkwijze en cultuur van de Tweede Kamer?*
- 2 *Welke knelpunten en succespunten zijn er ondervonden bij deze wijzigingen en zijn er mogelijkheden voor verbetering?*
- 3 *In hoeverre worden de wijzigingen van het Reglement van orde gebruikt als politiek² instrument?*

¹ In de bijlagen is een lijst opgenomen van geïnterviewde personen (bijlage 1), van de interviewvragen (bijlage 6) en de vragenlijst die commissiegriffiers hebben ingevuld (bijlage 10).

² In de zin van strategisch tactisch.

De onderzoeksvragen zijn voor elk van de zeven onderwerpen uitgewerkt en in bijlage 6 opgenomen.

De vraagstelling valt voor elk onderwerp (per instrument dus) uiteen in zes onderdelen:

1. Feiten
2. Bekendheid instrument bij Kamerleden
3. Bijdrage instrument aan doel
4. Neveneffecten
5. Knelpunten en succespunten
6. Aanbevelingen ter verbetering

In de bijlage 7 is de leidraad voor de interviews opgenomen.

1.4 Leeswijzer

Aan het begin van het rapport is Hoofdstuk 0 als samenvatting en slot-hoofdstuk opgenomen.

Het hoofdstuk is zelfstandig leesbaar en bevat naast de samenvatting, conclusies, aanbevelingen en een slotbeschouwing. Die zijn gebaseerd op alle voor dit onderzoek geraadpleegde bronnen. In dit hoofdstuk wordt tevens antwoord gegeven op de in de inleiding geformuleerde onderzoeksvragen.

In de hoofdstukken twee tot en met acht worden de onderzoeksresultaten gepresenteerd van de zeven onderwerpen van onderzoek, per onderwerp een hoofdstuk (zie pag. 5). De opzet van elk hoofdstuk is hetzelfde, telkens wordt allereerst ingegaan op de betekenis van het instrument. Daarna komen de in de inleiding genoemde onderzoeksonderwerpen aan de orde:

1. Feiten
2. Bekendheid instrument bij Kamerleden
3. Bijdrage instrument aan doel
4. Neveneffecten
5. Knelpunten en succespunten
6. Aanbevelingen ter verbetering

Daarnaast worden in elk hoofdstuk de onderzoeksvragen beantwoord met betrekking tot het betreffende instrument dat in dat hoofdstuk aan de orde is. De feiten en meningen worden afzonderlijk van elkaar belicht, in afzonderlijke paragrafen (paragraaf 1 en 2). De paragraaf over de feiten is gebaseerd op het bureauonderzoeksdeel, terwijl de paragraaf over de meningen als basis de interviews heeft en tevens de door de commissiegriffiers ingevulde vragenlijsten. De herkomst van de opmerkingen wordt telkens vermeld (interviews met (oud)Kamerleden of vragenlijsten van commissiegriffiers).

Vervolgens gaat van elk hoofdstuk paragraaf 3 in op de eventuele verschillen die zijn gevonden tussen de huidige bevindingen en de evaluatie 2005. Tenslotte wordt elk hoofdstuk afgesloten met conclusies en aanbevelingen (paragraaf 4).

In het hoofdstuk 6 over themacommissies worden eveneens de feiten en meningen afzonderlijk behandeld in analogie met de voorgaande hoofdstukken. De paragraaf 3 is enigszins afwijkend van de voorgaande hoofdstukken: deze handelt wel over een eerder intern evaluatierapport. Het betreft hier een evaluatie waarbij fractiesecretarissen niet zijn geïnterviewd. Ten behoeve van genoemd evaluatierapport zijn voor de ene themacommissie vragenlijsten ingevuld door enkele themacommissieleden (evaluatie Themacommissie Ouderenbeleid). Het andere evaluatierapport is na overleg opgesteld (Themacommissie Technologiebeleid). De hoofdstukken 7 en 8 hebben een iets afwijkende opzet, omdat die de instelling van de Raad van Economisch Adviseurs (REA) en de parlementair advocaat behandelen. Die beide instrumenten zijn recent ingevoerd en nog niet eerder geëvalueerd. Daarom hebben die hoofdstukken een afwij-

kende paragraaf 3: i.p.v. *Evaluatie 2005* handelen die paragrafen over de ervaring van de REA resp. de parlementair advocaat. Hierin worden de bevindingen uit de interviews met de REA resp. de parlementair advocaat opgenomen.

Hoofdstuk 2 behandelt het instrument «openbaarheid van procedurevergaderingen» volgens de hierboven uitgelegde systematiek (paragraaf 1 *Feiten*, paragraaf 2 *Meningen*, paragraaf 3 *Verschil evaluatie 2005*, paragraaf 4 *Conclusies en aanbevelingen*).

Hoofdstuk 3 gaat over het instrument «rapporteurchap» met eenzelfde aanpak.

In hoofdstuk 4 komen initiatiefnota's aan de orde en in hoofdstuk 5 de hoofdlijndebatten. Hoofdstuk 6 handelt over het instrument thema-commissies. Hoofdstuk 7 gaat over de instelling van de Raad van Economisch Adviseurs (REA). In hoofdstuk 8 komt de parlementair advocaat aan de orde.

2. OPENBAARHEID VAN PROCEDUREVERGADERINGEN

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van het onderzoek, die betrekking hebben op de openbaarheid van de procedurevergaderingen van de Kamercommissies.

2.1 Feiten

Het doel van de openbaarheid van procedurevergaderingen is het vergroten van de controle op de werking en transparantie van commissies.

In het huidige Reglement van orde is de openbaarheid als volgt vastgelegd:

Artikel 37. Openbaarheid commissievergaderingen

1. De vergaderingen van commissies zijn openbaar. De Kamer kan besluiten dat vergaderingen van een bepaalde commissie besloten mogen zijn.
2. Een commissie kan besluiten dat haar procedurevergaderingen besloten zullen zijn.
3. Een commissie kan besluiten een besloten vergadering te houden op voorstel van een lid van de commissie of een minister. Wordt het voorstel gedaan tijdens een openbare vergadering, dan worden de deuren gesloten tot over het voorstel is beslist.

Vóór openbaarheid van procedurevergaderingen waren ten tijde van het wetgevingsoverleg (29 262 nr. 8) in 2004: PvdA, SP, GL, LPF. Tegenstanders waren CDA, VVD, D66, CU. De SGP was neutraal (zie nota n.a.v. het verslag (29 264, nr. 5))¹.

De openbaarheid van procedurevergaderingen kan worden afgemeten aan de mogelijkheden die de commissie biedt om mee te kijken met en/of te luisteren naar een procedurevergadering en de mate van openbaarheid van de vergaderstukken. Hieronder worden deze indicatoren nader besproken.

De meest optimale vorm om een openbare procedurevergadering te volgen is het bijwonen van een vergadering. Uit de ingevulde vragenlijsten van de griffiers blijkt dat hiervan in de praktijk weinig gebruik wordt gemaakt. Er is nauwelijks publiek aanwezig, en indien er iemand op de tribune zit blijken dit departementsambtenaren of fractiemedewerkers te zijn. Een enkele keer is iemand van een belangenorganisatie aanwezig. Het weinige publiek blijkt vaak uit dezelfde personen te bestaan; het zijn dus steeds dezelfde mensen die naar een vergadering komen. Ook de

¹ Het voorstel om de procedurevergaderingen van commissies als regel openbaar te hebben, heeft geen meerderheid gekregen (vóór: PvdA, LN, GL, SP, tegen: CDA, LPF, VVD, D66, CU, SGP).

meeste geïnterviewde Kamerleden zeggen dat er niet of nauwelijks belangstelling is om een procedurevergadering bij te wonen. Een andere belangrijke indicator voor openbaarheid van procedurevergaderingen zijn de meeluister- en meekijkfaciliteiten. In de praktijk blijken er verschillen te bestaan in de mate waarin men binnen en buiten de Tweede Kamer mee kan luisteren en kijken naar openbare vergaderingen. De verschillende mogelijkheden zijn meeluisteren en/of meekijken via de draadomroep («het kastje» of «de paal»), via het internet of via de digitale televisie. In hoeverre men van bovengenoemde faciliteiten gebruik kan maken bepaalt de mate waarin men een openbare vergadering kan volgen.

In het gebouw van de Tweede Kamer zijn drie commissiezalen die over optimale meekijk- en meeluisterfaciliteiten beschikken. Deze zalen worden meestal gebruikt voor openbare commissievergaderingen waar veel publiek bij aanwezig is of verwacht wordt en zijn zelden beschikbaar voor openbare procedurevergaderingen. In de praktijk vinden de openbare procedurevergaderingen van de commissies OCW, NAAZ, BuiZa en EuZa dan ook plaats in zalen die geen meekijkfaciliteit hebben.

De openbaarheid van vergaderstukken is de andere indicator die hier besproken wordt.

In de procedurevergadering worden besluiten genomen over de wijze van behandeling van:

- brieven en nota's van de regering;
- wetsvoorstellen en de stukken naar aanleiding daarvan;
- brieven van andere commissies (bijvoorbeeld voorstellen bij fiches van de vaste commissie Europese Zaken);
- verzoeken van fracties of van individuele leden;
- brieven en notities van voorzitter en/of griffier;
- brieven van derden, bijvoorbeeld over petitieaanbiedingen, werkbezoeken, gesprekken of onderwerpen betreffende het werkterrein van de commissie.

Bovenstaande vergaderstukken worden voor alle commissies op papier verspreid onder de betreffende leden en plaatsvervangende leden van de commissie. Daarnaast worden de agenda en besluitenlijsten van alle commissies elektronisch beschikbaar gesteld via Plein2 (het intranet van de Tweede Kamer) en publiceren alle commissies de besluitenlijsten op het internet. Alleen de commissie OCW publiceert zowel de agenda als de besluitenlijst op de internetpagina van de Tweede Kamer (www.tweedekamer.nl).

In de introductiedossiers, die de commissies na de verkiezingen 2006 hebben verspreid, is over de agenda van de procedurevergaderingen de volgende standaardtekst opgenomen: «De agenda van de procedurevergadering wordt in beginsel uiterlijk de voorafgaande vrijdag verspreid onder de leden. Aangezien de agenda van de procedurevergadering voorstellen van de commissiegriffier bevat, wordt de agenda niet openbaar gemaakt en dus ook niet aan het kabinet of een ministerie beschikbaar gesteld». Deze tekst geldt standaard voor alle commissies en is ook opgenomen in de introductiedossiers van de commissies die openbare commissievergaderingen houden.

Momenteel zijn er vier commissies die openbare procedurevergaderingen hebben: Buitenlandse Zaken, Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse Zaken en Europese Zaken. De openbaarheid van die procedurevergaderingen reikt in de praktijk niet ver wanneer er gekeken wordt naar de mate waarin kan worden meegekeken/meegeleuisterd of de toegankelijkheid van de vergaderstukken.

Tot slot is het belangrijk dat de voorzitter van de commissie erop toeziet dat de microfoons tijdens de openbare procedurevergadering worden gebruikt door de sprekers. Zonder het gebruik van microfoons is de vergadering zeker niet te volgen. Voor deze evaluatie is overigens geen onderzoek gedaan naar het gebruik van de microfoons tijdens openbare procedurevergaderingen.

2.2 Meningen

Deze paragraaf behandelt de belangrijkste uitkomsten van de interviews die zijn gehouden met Kamerleden (14) en oud-Kamerleden (6) over de openbaarheid van procedurevergaderingen en de uitkomsten van de ingevulde vragenlijsten van de griffiers. Het gaat daarbij om de bekendheid met het instrument, de bijdrage van het instrument aan het doel, neveneffecten, knelpunten en succespunten, en aanbevelingen ter verbetering.

Bekendheid instrument bij Kamerleden

De geïnterviewde (oud) Kamerleden zijn allen op de hoogte van het instrument *openbare procedurevergaderingen*. Opmerkelijk is dat geïnterviewden vaak een ander idee hebben van de beschikbaarheid van vergaderstukken of de meeluister/meekijkfaciliteiten dan in werkelijkheid het geval is.

Bijdrage instrument aan doel

Het doel van openbaarheid van procedurevergaderingen is het vergroten van de controle op de werking en transparantie van commissies.

Over de procedurevergaderingen die openbaar zijn, werd in enkele interviews inderdaad aangegeven dat het belang van openbaarheid is, dat de besluitvorming transparant en zichtbaar plaatsvindt. Tevens moet zichtbaar zijn waarom een debat wel of niet plaatsvindt. Iedereen moet kunnen meekijken hoe beslissingen worden genomen. Dat is de ideale situatie, zo stelde enkele geïnterviewden.

De praktijk is dat er maar enkele procedurevergaderingen in openbaarheid plaatsvinden, en dat er ook daar weinig publiek aanwezig is. Doorgaans alleen enkele departementsambtenaren en fractiemedewerkers. Derden worden doorgaans ook niet actief uitgenodigd. Volgens een Kamerlid zou het voor het grote publiek een teleurstellende ervaring zijn, want er worden slechts procedures afgesproken en het gaat ook nog eens in een razend tempo.

Neveneffecten

Diverse geïnterviewden noemden als neveneffect dat wanneer alle procedurevergaderingen in openbaarheid plaatsvinden, de procedures voortaan voorafgaand aan de vergadering onderling in beslotenheid worden afgesproken, dus dat dit tot *achterkamertjespolitiek* en schijntransparantie leidt. Hierbij kan men zich afvragen of dat nu ook al niet gebeurt.

Andere genoemde neveneffecten die mogelijk optreden zijn de invloed van de media, dat er gediscussieerd wordt voor de *bühne*, en veiligheidsrisico's (bijvoorbeeld als een reis naar Afghanistan wordt besproken).

Knelpunten en succespunten

Als knelpunt van openbare procedurevergadering is in vele interviews genoemd, dat men in een besloten vergadering informeler met elkaar om kan gaan. Bij openbaarheid verdwijnt dit, neemt men meer politieke afstand tot elkaar en scherpere standpunten in.

Anderen vinden het belangrijk dat leden in een besloten procedureverga-

dering stoom kunnen afblazen. Sommigen benadrukken dat besloten procedurevergaderingen aanleiding geven tot onnodige geheimzinnigheid.

Er zijn zowel voor- als tegenstanders. Opmerkelijk is dat Kamerleden in de praktijk geen actie ondernemen. Zo hebben aperte voorstanders van openbare procedurevergaderingen zitting in commissies die de procedures in besloten setting bespreken, maar stellen zij dat nooit aan de orde. Ook na de laatste verkiezingen (22 november 2006) is het niet aan de orde geweest in procedurevergaderingen. Slechts in de commissie VROM is het door een lid aan de orde gesteld nadat ons interview over dit instrument had plaatsgevonden¹. Mogelijk dat het onderwerp weer actueel wordt als dit evaluatierapport wordt besproken.

Enkele Kamerleden vertelden aanvankelijk tegenstander te zijn geweest van de openbare procedurevergadering, maar inmiddels positieve ervaringen te hebben opgedaan. De aanvankelijk voorziene nadelen bleken in de praktijk enorm mee te vallen.

Uit de vragenlijsten van de griffiers blijkt dat de commissiegriffiers in meerderheid dezelfde tegenargumenten gebruiken als die verwoord zijn in het wetgevingsoverleg van 2004 (29 262, nr. 8) te weten: beslotenheid bevordert openhartigheid, leden kunnen vrijer en informeler spreken, procedures worden minder politiek bepaald, vergaderingen verlopen sneller. De commissiegriffiers zijn in meerderheid geen voorstander van openbare procedurevergaderingen.

Zowel Kamerleden als commissiegriffiers vinden het belangrijk dat per commissie wordt bepaald of een procedurevergadering openbaar of besloten plaatsvindt. Dat is opmerkelijk aangezien alle andere procedures en regels die betrekking hebben op commissievergaderingen uniform gelden.

Aanbevelingen ter verbetering

Als aanbeveling is genoemd om via de website van de Tweede Kamer middels highlights op de agenda van de betreffende commissie de belangstelling op te wekken voor te nemen procedurele besluiten. Ook is de aanbeveling gedaan om in een plenair debat opnieuw de openbaarheid van procedurevergaderingen aan de orde te stellen. Tenslotte is er de aanbeveling gedaan om een inspraakmoment voor het publiek te creëren, zoals in gemeenteraadsvergaderingen. Uit de vragenlijsten van de griffiers is de aanbeveling naar voren gekomen dat de commissiegriffier de Kamerleden er op moet wijzen wanneer een procedurevergadering openbaar is (vanwege taalgebruik, informele omgang e.d.).

2.3 Verschil evaluatie 2005

Eerste evaluatie heeft in 2005 plaatsgevonden (zie 30 095, nr. 5, blz. 37). De vaste commissies voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en voor Europese Zaken hebben van oktober 2004 tot aan het krokusreces van 2005 een experiment in het kader van openbaarheid van procedurevergaderingen uitgevoerd². De commissie van OCW heeft de openbaarheid niet als belemmering ervaren en heeft aangegeven dat een mogelijk politiseren van het overleg zich niet heeft voorgedaan, evenmin als het voeren van discussies voor de bühne, of het voeren van (meer) informeel vooroverleg. Het Presidium heeft besloten het experiment voort te zetten tot aan het zomerreces 2005. Naast de commissie van OCW hebben de commissies van NAAZ, BuiZa, Europese Zaken en de themacommissies Ouderenbeleid en Technologiebeleid zich hierbij aangesloten. Een aantal fracties bleef tegenstander van openbaarheid. Als voornaamste argument werd hiervoor aangedragen dat het naar de mening van die

¹ Zie Besluitenlijst cie. VROM 14 feb. 07.

² De Commissie OCW heeft daarover een verslag opgesteld (05-OCW-N-004 beknopte evaluatie openbare OCW-procedurevergadering).

fracties de procedurevergadering het enige moment is binnen de Tweede Kamer waarop Kamerleden ongedwongen en zakelijk met elkaar om kunnen gaan zonder extra publiciteit. Bovendien is men bang dat de vergadering te lang gaat duren.

2.4 Conclusies en aanbevelingen

- De meerderheid van de vaste commissies houdt besloten procedurevergaderingen;
- Er bestaan verschillen tussen de vier commissies die openbare procedurevergaderingen hebben in de mate van toegankelijkheid van de vergaderstukken en de mate waarin die vergaderingen meeluisteren meekijkfaciliteiten hebben
- Verschillen tussen de commissies in de werkwijze van procedurevergaderingen zijn niet uit te leggen en leiden tot onduidelijkheid. Daarom dient er een besluit te worden genomen om **alle** procedurevergaderingen openbaar dan wel besloten te houden. Kiezen voor openbaarheid lijkt de beste optie, omdat het terugdraaien van openbare naar besloten procedurevergaderingen niet uit te leggen is. Daarnaast dienen de procedurevergaderingen **echt** openbaar te worden gehouden, zonder verschillen in gradaties van openbaarheid. Overigens kan er altijd voor gekozen worden om een gedeelte van de procedurevergadering besloten te houden, bijvoorbeeld de laatste 10 minuten.
- De agenda, besluitenlijsten en vergaderstukken moeten zoveel als mogelijk tijdig op de website van de Tweede Kamer (intra- en internet) beschikbaar worden gesteld opdat alle belangstellenden binnen en buiten de Kamer er kennis van kunnen nemen.

3. RAPORTEURSCHAP

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van het onderzoek, die betrekking hebben op de invoering van het rapporteurschap.

3.1 Feiten

Het doel van het aanstellen van een rapporteur is om een commissielid de mogelijkheid te geven een nadere inhoudelijke beschouwing over een wetsvoorstel te laten maken.

In het huidige Reglement van orde is het rapporteurschap momenteel als volgt vastgelegd:

Artikel 93a. Rapporteur

Een commissie kan een van haar leden benoemen tot rapporteur over een in haar handen gesteld wetsvoorstel.

Het instrument is destijds met algehele stemmen aangenomen. Inmiddels is het Kamerlid Van Dijk (CDA) de enige rapporteur geweest in de zuivere betekenis van het rapporteurschap inzake een wetsvoorstel. Overigens heeft de commissie EZ het instrument gebruikt bij de behandeling van het jaarverslag EZ, door het lid Aptroot (VVD). EZ gebruikte het instrument dus niet waarvoor het bedoeld is, namelijk in geval van een wetsvoorstel.

3.2 Meningen

Deze paragraaf behandelt de belangrijkste uitkomsten van de interviews die zijn gehouden met Kamerleden (14) en oud-Kamerleden (6) over de invoering van het rapporteurschap. Tevens is informatie verwerkt uit de vragenlijsten die de commissiegriffiers hebben ingevuld. Het gaat daarbij om de bekendheid met het instrument, de bijdrage van het instrument aan het doel, neveneffecten, knelpunten en succespunten, en aanbevelingen ter verbetering. Alle in deze paragraaf gegeven informatie is uitsluitend gebaseerd op de interviews met (oud) Kamerleden.

Bekendheid instrument bij Kamerleden

De geïnterviewde (oud) Kamerleden zijn allen op de hoogte van het instrument *rapporteur*, zij het dat sommigen geen eigen ervaringen hiermee hebben. Het rapporteurschap is ten slotte pas één keer gehanteerd. Sommige leden geven aan dat het als optie ook nooit in hun fractie aan de orde is geweest.

Bijdrage instrument aan doel

Voor wat betreft de bijdrage van het rapporteurschap aan het doel waarvoor het is opgenomen in het Reglement van orde kan worden gesteld, dat het in de interviews vooral als *mogelijke* bijdrage is besproken omdat de ervaring met het instrument vrij beperkt is. Er is gesuggereerd dat er weinig gewerkt is met het rapporteurschap omdat de Kamer weinig als één geheel heeft kunnen fungeren.

Het instrument kan volgens geïnterviewden niet vaak ingezet worden omdat een Kamerlid geen politieke kleur kan geven aan het rapport. Het instrument is daarmee vooral geschikt voor onderwerpen van «technische» aard. Anderen noemen ook een groot publiek belang of een niet-wetsvoorstel als voorwaarde (voor een onderwerp) voor het rapporteurschap. Een Kamerlid kan zo een thema meer aandacht geven binnen een commissie, omdat er meer mogelijkheid en gelegenheid is als rapporteur om bijvoorbeeld hoorzittingen te organiseren.

Een ander Kamerlid vindt gevoelige onderwerpen bij uitstek geschikt voor een rapporteurschap (bijvoorbeeld over oorlogsslachtoffers). Er is de suggestie gedaan dat bij de behandeling van de Wet maatschappelijke Ondersteuning eigenlijk een rapporteur had moeten worden aangesteld. Over de herkomst van het instrument, het Europees Parlement, werd opgemerkt, dat het daarvoor veel geschikter is en dat de werkwijze van het EP niet goed toepasbaar is voor de Kamer.

De enige rapporteur zelf is enthousiast over het instrument, al verwacht de commissie nog steeds een reactie van de minister. Een rapporteur is vooral een mediator; inventariseert een probleem, bedenkt een oplossing en voert overleg met bewindspersoon en de andere fracties.

Het lijkt een ideaal instrument voor beginnende Kamerleden, hoewel de politisering niet onderschat moet worden (opzetjes vanuit de media richting woordvoerders).

Knelpunten en succespunten

Over het rapporteurschap zijn meerder knelpunten en succespunten genoemd in de interviews. Te beginnen met de knelpunten:

- de criteria en procedures zijn onduidelijk; er ontbreekt een procedure over de besluitvorming (wanneer amendementen, stemmingen en moties in te dienen) en over het woordvoerderschap.
- het rapport kan een politiek werkstuk worden waarbij de rapporteur afhankelijk is van de politieke wil van de Kamer om het instrument daadwerkelijk te gebruiken¹;
- de debatten worden kleurlozer;
- aan het rapporteurschap is geen behoefte; bij een onbelangrijk onderwerp doen alleen een paar fracties mee en dan is een rapporteur over-

¹ Met politiek wil wordt in dit verband bedoeld op dat er na het opstellen van een rapport geen debat meer wordt gehouden. Daaraan kunnen overigens allerlei redenen ten grondslag liggen, bijvoorbeeld als er geen geschikt politiek moment is.

bodig. Terwijl daarentegen aan een politiek belangrijk onderwerp alle fracties willen bijdragen. In een dergelijk geval is aan een rapporteur geen behoefte.

- het kost tijd om met alle fracties overeenstemming te bereiken met de rapporteur;
- voor regeringspartijen wordt het lastig gevonden;
- er zou een overvloed aan rapporteurs kunnen komen.

Daarnaast hebben de commissiegriffiers ook knelpunten aangegeven. De meesten vinden het instrument rapporteurschap niet geschikt voor hun commissie. Zij vinden het eigenlijk alleen geschikt voor bepaalde onderwerpen, onder meer waar politieke consensus over bestaat.

Ook zijn er enkele succespunten en voordelen genoemd:

- een rapporteur kan worden aangesteld bij grote projecten; de rapporteur kan dieper in een onderwerp duiken;
- de commissie treedt gezamenlijk op als controleur van de regering;
- de leden kunnen worden ingezet op hun de talenten; die benutting is zinvol en kan tijdsparing opleveren;
- het rapporteurschap kan dienen als *lichter* instrument dan het reguliere parlementaire onderzoek;
- een individueel Kamerlid en de Kamer als geheel kan worden versterkt door de verdieping;
- de rapporteur *ontpolitiekt* een onderwerp als het ware, terwijl het onderwerp toch politiek onder de aandacht wordt gebracht.

Meerdere commissiegriffiers gaven aan dat het een prima instrument is. Er wordt opgemerkt, dat er leden zijn die moeite met een rapporteur hebben omdat ze zelf niet kunnen scoren.

Aanbevelingen ter verbetering

Een aantal aanbevelingen, dat de geïnterviewde Kamerleden hebben gedaan, richt zich voornamelijk op *het moment* waarop het instrument is in te zetten: is het eigenlijk wel geschikt voor het Nederlands parlement, of als lichter middel dan het parlementaire onderzoek waarmee Kamerleden zich meer in een onderwerp kunnen verdiepen? Deze zaken zouden nader onderzocht moeten worden, vinden de geïnterviewden.

Verder kan worden uitprobeernd om een Kamerlid als rapporteur aan te stellen in de eerste termijn bij een wetsvoorstel, en/of laten vervolgen door een hoofdlijnen debat, zo werd gesteld door enkele geïnterviewde kamerleden. Een ander kamerlid deed de suggestie om in een eerste ronde het rapport van de rapporteur te bespreken en in de tweede ronde eigen politieke punten.

Er zou een hoofdlijnen debat moeten worden gevoerd na het uitkomen van het rapport van de rapporteur.

Het instrument zal niet tot kortere debatten leiden, zo wordt door een geïnterviewde gesteld, en kan daarom worden afgeschaft.

De meesten vinden overigens dat het instrument wel in het Reglement van orde gehandhaafd kan blijven.

Het instrument moet vaker gebruikt worden bij de agendering. In een eerste ronde kan er dan gebruik worden gemaakt van een rapporteur en in tweede ronde kunnen dan de eigen politieke punten worden gemaakt.

Naast het rapport van de rapporteur zou er ruimte moet zijn voor de eigen inbreng van een fractie. Sommigen willen zich als fractie niet committeren aan het standpunt van de rapporteur.

Er zijn volgens enkele geïnterviewden nog onduidelijkheden op te helderen, zoals de positie van de rapporteur. En de commissievoorzitter zou het instrument vaker moeten aanbieden, en daarom ook handvaten dienen te hebben om dat daadwerkelijk te doen. Het instrument wordt

nauwelijks gebruikt, benadrukt een van de leden; onbekend maakt mogelijk onbemind, dat ligt niet aan het instrument zelf. Daarnaast is er nog onduidelijkheid over hoe in overleg te treden met de minister. Verder is de ondersteuning vanuit het ambtelijk apparaat nog niet officieel geregeld.

In zijn algemeenheid vinden sommigen dat het instrument beter moet worden uitgewerkt, zoals ook de themacommissies. Ook moeten die beide instrumenten goed op elkaar worden afgestemd omdat ze elkaar in de weg kunnen zitten.

Enkele commissiegriffiers geven als aanbeveling mee, dat de rapporteurs het werk zelf grotendeels moeten doen, en niet de commissiestaf. Ook is door griffiers de suggestie gedaan om de ambtelijke ondersteuning duidelijker te organiseren.

Daarnaast hebben meerder griffiers aangegeven dat het instrument zeker vaker en breder zou kunnen worden toegepast. Dat gebeurt ook al «rapporteurachtig», wanneer de commissie werkt met één woordvoerder.

3.3 Verschil evaluatie 2005

In de eerste evaluatie wijzigingen Reglement van orde is het rapporterschap aan de orde geweest. Het instrument blijkt grote bekendheid te hebben bij Kamerleden en er blijkt brede steun voor te zijn. De volgende aanbeveling is in die evaluatie opgenomen:

«Gelet op de brede steun voor het instrument is het afschaffen niet opportuun. Ook het toevoegen van extra bepalingen aan het Reglement van orde vindt geen steun. De gewenste duidelijkheid over de vorm van de rapportage en de positie van het rapport in het politieke debat kan dan het beste vorm krijgen door bij aanvang van de werkzaamheden van de rapporteur duidelijke, schriftelijke afspraken te maken tussen de commissie en het lid rapporteur over de onderdelen van het op te stellen rapport. Het is de taak van de commissiegriffier het opstellen van deze afspraken te initiëren.»¹

Deze in 2005 geformuleerde aanbevelingen lijken opgevolgd en zijn eigenlijk nog steeds geldig, maar er is sinds deze evaluatie 2005 geen rapporteur meer aangesteld; het instrument is niet afgeschaft, er zijn geen extra bepalingen toegevoegd in het Reglement van orde, vóór aanvang van de werkzaamheden van de rapporteur dienen afspraken te worden gemaakt, waarbij de commissiegriffier een taak heeft.

3.4 Conclusies en aanbevelingen

- Het instrument is slechts een enkele keer gebruikt. Toch vinden kamerleden het instrument waardevol genoeg om het te behouden.
- Ter aanscherping en beter benutting worden de volgende drie wijzigingen geadviseerd:
- Het instrument verdient verduidelijking;
- De mogelijkheden van ambtelijke ondersteuning formaliseren;
- Het instrument breder inzetten en uitbreiden naar gebruik bij de bespreking van jaarverslagen van de departementen of als lichter instrument dan parlementair onderzoek.

4. INITIATIEFNOTA'S

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van het onderzoek die betrekking hebben op de invoering van de initiatiefnota, die het mogelijk maakt dat nota's van één of meer leden in de Kamer besproken kunnen worden.

¹ Zie Kamerstuk 30 095, nr. 5 pagina 38

4.1 Feiten

Het doel van het instrument initiatiefnota is bijdragen aan de uitbreiding van de debatmogelijkheden van Kamerleden.

In het huidige Reglement van orde is het instrument initiatiefnota momenteel als volgt vastgelegd:

Artikel 119. Inhandenstelling

1. De Voorzitter en de eerste en tweede ondervoorzitter kunnen besluiten andere stukken dan een voorstel van wet in handen van een commissie te stellen. Deze andere stukken kunnen **afkomstig zijn** van het kabinet dan wel **van één of meer leden**.
2. Voordat de Voorzitter en de eerste en tweede ondervoorzitter besluiten een stuk als bedoeld in het eerste lid in handen van een commissie te stellen, onderzoeken zij of dat stuk wordt voorafgegaan door een aparte paragraaf met duidelijke beslispunten en een paragraaf met de financiële consequenties.
3. De Voorzitter en de eerste en tweede ondervoorzitter kunnen aan de Kamer voorstellen een stuk aan de regering dan wel de leden van wie het stuk afkomstig is terug te zenden om alsnog te worden voorzien van de in het tweede lid bedoelde beslispunten.
4. Een besluit tot inhandenstelling wordt zo spoedig mogelijk schriftelijk ter kennis van de leden gebracht. Is het besluit niet met eenparigheid van stemmen genomen, dan wordt daaraan geen uitvoering gegeven voordat daarvan mededeling is gedaan in een openbare vergadering van de Kamer. Bij die mededeling kan de Kamer anders besluiten. Een voorstel hiertoe kan door ieder lid worden gedaan.
5. Blijft een besluit van de Voorzitter en de eerste en tweede ondervoorzitter achterwege, dan kan ieder lid in een openbare vergadering de Kamer een voorstel doen het stuk in handen van een commissie te stellen.

Het voorstel om het mogelijk te maken dat nota's van leden net zo worden behandeld als voorstellen van de regering is vastgelegd in Kamerstuk 29 265, dat met algemene stemmen is aangenomen. Het Presidium beslist per geval over de inhandenstelling van ledennota's. Het Presidium zal duidelijk moeten beargumenteren wanneer het een nota betreft die niet in handen van een commissie wordt gesteld. Een initiatiefnota wordt «voor kennisgeving aanvaard». Dit kan gepaard gaan met moties.¹

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft de eerste initiatiefnota die in haar handen was gesteld («De Schaduw-macht: de invloed van politieke commissies», een initiatiefnota van Duyvendak 29 508) geëvalueerd. Deze evaluatie heeft geresulteerd in de formulering van een tweetal eisen aan de initiatiefnota, die vervolgens zijn opgenomen in het Reglement van orde:

- de initiatiefnota moet een paragraaf met duidelijke beslispunten bevatten
- de initiatiefnota moet een financiële paragraaf bevatten

Het aantal initiatiefnota's is in de afgelopen jaren toegenomen. In 2004 waren het er 2, in 2005 waren het er 5 en in 2006 werden 8 initiatiefnota's ingediend.

4.2 Meningen

Deze paragraaf behandelt de belangrijkste uitkomsten van de interviews die zijn gehouden met (oud) Kamerleden over het instrument initiatiefnota van Kamerleden en de uitkomsten van de ingevulde vragenlijsten van de griffiers. Het gaat daarbij om de bekendheid met het instrument, de bijdrage van het instrument aan het doel, neveneffecten, knelpunten en succespunten, en aanbevelingen ter verbetering.

¹ Kamerstuk 29 265, nr. 5.

Bekendheid instrument bij Kamerleden

Tijdens het interview krijgen de geïnterviewden een overzicht van de ingediende initiatiefnota's te zien (zie bijlage 2). Alle geïnterviewden zijn bekend met het instrument initiatiefnota. Een aantal geïnterviewden heeft zelf ervaring met indiening van een initiatiefnota of heeft het woord gevoerd bij een debat over een initiatiefnota. Eenderde van de commissiegriffiers heeft in zijn commissie te maken gehad met een initiatiefnota. Een grote meerderheid van hen ziet geen ondersteunende taak voor de commissiegriffier met betrekking tot een initiatiefnota, maar vindt het een taak voor de betreffende fractie.

Bijdrage instrument aan doel

Het instrument initiatiefnota heeft als doel een bijdrage te leveren aan de uitbreiding van de debatomogelijkheden van Kamerleden. Een initiatiefnota biedt de mogelijkheid om als fractie of individueel Kamerlid een onderwerp te agenderen en hierover als Kamer onderling te debatteren. De toename van het aantal initiatiefnota's draagt bij aan dit beoogde doel. Het totale aantal ingediende initiatiefnota's in 3 jaar tijd laat een stijgende lijn zien (van 2 naar 5 tot 8 per jaar in 2006) maar is niet spectaculair te noemen.

Knelpunten en succespunten

In de interviews worden diverse succespunten en knelpunten van het instrument initiatiefnota genoemd.

Als *knelpunten* worden genoemd:

- Niet elke initiatiefnota eindigt in beleid;
- Het maken van een initiatiefnota is een tijdrovende klus.

Als *succespunten* zijn genoemd:

- De initiatiefnota is een instrument dat tussen een motie en een initiatiefwet zit en is al zodanig een verrijking van het instrumentarium van Kamerleden;
- Een initiatiefnota kan een onderwerp weer volop in de discussie brengen;
- Het kan een aanmoediging zijn voor het kabinet om beleidsmaatregelen te nemen;
- Een kamerlid kan zich profileren middels een initiatiefnota;
- Burgers en maatschappelijke organisatie kunnen zich beter vertegenwoordigd voelen door een initiatiefnota.

Neveneffecten

Het instrument initiatiefnota maakt het mogelijk om als Kamer onderling te debatteren. Het instrument wordt overigens vooral van waarde gezien voor oppositiepartijen.

Aanbevelingen ter verbetering

Eén van de geïnterviewden is van mening dat het instrument geheel mag verdwijnen.

Een andere geïnterviewde vindt dat een initiatiefnota automatisch ter behandeling moet worden doorgestuurd, eventueel voorzien van een preadvies van de betreffende Kamercommissie. Een geïnterviewde, die zelf ook een initiatiefnota heeft ingediend, noemt als aanbeveling dat er meer bekendheid moet worden gegeven aan de vormvoorschriften waaraan een initiatiefnota moet voldoen. Tevens stelt deze persoon dat er een protocol moeten komen over de gang van zaken rondom de behandeling van een initiatiefnota (Wie zit waar; Wie voert wanneer het woord; Gang van zaken rondom het indienen van moties etc.). Ook is de aanbeveling gedaan (zowel door kamerleden als door commissiegriffiers) het instrument meer onder de aandacht te brengen van de Kamerleden als mogelijk instrument, opdat het instrument vaker gebruikt zal worden.

Meerdere Kamerleden benadrukten dat het debat naar aanleiding van een initiatiefnota bij voorkeur moet uitmonden in een motie en toezeggingen van het kabinet. Wel is het belangrijk, zo stelde een kamerlid in het interview, dat kamerleden zich er bewust van zijn dat er tijd en kosten verbonden zijn aan een initiatiefnota: «*Nieuw beleid kost geld en tijd en dat aspect moet in de initiatiefnota verwerkt worden*»¹.

Tenslotte heeft één van de geïnterviewden de aanbeveling gedaan dat de zelfstandige behandeling van een initiatiefnota in het Reglement van orde moet zijn geborgd.

4.3 Verschil evaluatie 2005

Uit de eerste evaluatie 2005 kwam naar voren dat het instrument initiatiefnota nog vrij onbekend was, terwijl het anderzijds als goed instrument werd gewaardeerd². Het aantal initiatiefnota's is sindsdien toegenomen en hiermee is het een wat bekender instrument geworden.

4.4 Conclusies en aanbevelingen

- Het instrument initiatiefnota levert een bijdrage aan het beoogde doel, te weten de uitbreiding van de debatmogelijkheden van Kamerleden.
- De initiatiefnota moet niet in al te strakke procedures worden geregeld, teneinde een flexibel gebruik ervan te bevorderen.
- Wel is het van belang vormvoorschriften op te stellen voor de **behandeling** van een initiatiefnota, dus niet voor de initiatiefnota zelf. Het gaat daarbij om de gang van zaken rondom de **behandeling** van een initiatiefnota (wie zit waar; wie voert wanneer het woord; hoe is de gang van zaken rondom het indienen van moties etc.).

5. HOOFDLIJNENDEBAT

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van het onderzoek, die betrekking hebben op de versterking van de functie van het hoofdlijnen debat over een wetsvoorstel.

5.1 Feiten

Het doel van de versterking van de functie van het hoofdlijnen debat over een wetsvoorstel of een in handen van een commissie gesteld stuk, is tijdige betrokkenheid bij een wetsvoorstel, zodat eventuele bijsturing mogelijk is.

In het huidige Reglement van orde is deze versterking van het hoofdlijnen debat momenteel als volgt vastgelegd:

Artikel 91. Debat op hoofdlijnen

De Kamer kan op voorstel van de commissie besluiten dat de beraadslaging in het algemeen over een voorstel van wet zal geschieden voordat met het onderzoek door de commissie een aanvang wordt gemaakt.

Artikel 120. Debat op hoofdlijnen over in handen gestelde stukken

De Kamer kan, op voorstel van de commissie, besluiten dat de beraadslaging in het algemeen over een in handen van een commissie gesteld stuk zal geschieden voordat met het onderzoek door de commissie een aanvang is gemaakt.

De versterking van het hoofdlijnen debat houdt in dat de aanvraagprocedure voor een hoofdlijnen debat is vereenvoudigd. Een hoofdlijnen debat

¹ Vrij citaat uit een van de interviews.

² 30 095, nr. 5, p. 38–39

kan nu door een commissie worden aangevraagd zonder tussenkomst van het Presidium.

Er kunnen verschillende redenen zijn om een hoofdlijnen debat te houden:

- Het wetsvoorstel krijgt naar alle waarschijnlijkheid zo weinig steun dat het onderzoek in de commissie beter achterwege kan blijven. Het ligt dan voor de hand dat de commissie geen obstakels opwerpt voor een dergelijk «ontvankelijkheidsdebat»;
- Het wetsvoorstel kan te veel omvattend zijn. Een hoofdlijnen debat kan laten zien welk belang het wetsvoorstel heeft en welke wensen de fracties waarschijnlijk in de commissiefase zullen inbrengen;
- Het kabinet of een deel van de Kamer kan een bepaalde termijn willen stellen aan het onderzoek in de commissie. Hierover kan bij motie worden beslist.

Het voorstel tot wijziging van de aanvraagprocedure is vastgelegd in het amendement Van der Staaij¹. De fracties van SP, GroenLinks, CDA, VVD, ChristenUnie en SGP hebben destijds vóór gestemd.

Pas in 2006 is deze technische wijziging in het Reglement van orde opgenomen. Deze wijziging bevestigt de bestaande praktijk en herstelt een bij een vorige reglementswijziging ontstane omissie, zo staat te lezen in de toelichting van het voorstel.² Aangezien het om een technische wijziging ging is deze wijziging zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

In bijlage 3 is het overzicht hoofdlijnen debat tussen 2004 en 2006 opgenomen. Het is lastig een dergelijk overzicht samen te stellen omdat soms een debat bij de Regeling van Werkzaamheden wordt aangevraagd als hoofdlijnen debat en vervolgens bij de bespreking niet als zodanig wordt opgenomen in de Handelingen. Het verdient aanbeveling om dit in de toekomst systematischer te doen. Bij aanvang van het debat wordt door de Voorzitter gemeld dat het gaat om een hoofdlijnen debat.

5.2 Meninge

Deze paragraaf behandelt de belangrijkste uitkomsten van de interviews die zijn gehouden met (oud) Kamerleden over het hoofdlijnen debat en de uitkomsten van de ingevulde vragenlijsten van de griffiers. Het gaat daarbij om de bekendheid met het instrument, de bijdrage van het instrument aan het doel, neveneffecten, knelpunten en succespunten, en aanbevelingen ter verbetering.

Bekendheid instrument bij Kamerleden

Tijdens het interview krijgen de geïnterviewden een overzicht van hoofdlijnen debatten die vanaf 2004 hebben plaatsgevonden (zie bijlage 3). Alle geïnterviewden zijn bekend met het instrument hoofdlijnen debatten. Enkelen geven aan dat er geen scherp onderscheid is tussen hoofdlijnen debatten en spoeddebatten. Een spoeddebat kan ook een hoofdlijnen debat zijn, en een hoofdlijnen debat kan tevens een spoeddebat zijn. Uit de ingevulde vragenlijsten van de griffiers blijkt dat niet alle commissiegriffiers ervaring hebben met een hoofdlijnen debat.

Bijdrage instrument aan doel

De meeste geïnterviewden zijn van mening dat het instrument hoofdlijnen debat bijdraagt aan het doel, namelijk tijdige betrokkenheid bij een wetsvoorstel, zodat eventuele bijsturing mogelijk is. Er zijn ook kanttekeningen geplaatst. Zo stelt een der respondenten (op dit moment lid van de oppositie) dat de coalitie vaak geen hoofdlijnen debat wil, maar gelijk een uitvoeringsdebat. Een andere geïnterviewde vindt dat eigenlijk elk debat over hoofdlijnen moet gaan, omdat de Kamer zich veel minder moet bezighouden met details. Deze geïnterviewde is tevens van mening dat

¹ 29 265, nr. 8.

² 30 625, nr. 1.

een hoofdlijndebat meer in het belang van de regering is dan van de Kamer. De rol van de Kamer is de regering te controleren en niet te peilen of een beleidsvoornemen mogelijk op steun kan rekenen.

Knelpunten en succespunten

In de interviews zijn diverse succespunten en knelpunten van het instrument hoofdlijndebat genoemd.

Als *knelpunten* zijn genoemd:

- De criteria zijn onduidelijk;
- Er bestaat een kans op dubbele debatten;
- De term hoofdlijndebat is onduidelijk en er is geen scherpe scheidslijn tussen spoeddebat en hoofdlijndebat;
- Een geïnterviewde vindt dat in een tijdsbestek van twee jaar eigenlijk weinig hoofdlijndebatten zijn gevoerd;
- Een andere geïnterviewde vindt dat het een mislukt instrument is omdat het momentum ontbreekt. Een hoofdlijndebat vindt politiek gezien ontijdig plaats. Een wetsvoorstel komt immers niet uit de lucht vallen, maar komt voort uit een kader dat al eerder is gezet.

Als *succespunten* zijn genoemd:

- Het is een instrument waar een Kamerlid zich politiek mee kan profileren.
- Het kan bij sommige onderwerpen prettig zijn om niet direct in de techniek te duiken, maar eerst op hoofdlijnen te discussiëren.
- Er kan sprake zijn van tijdsbesparing omdat na een hoofdlijndebat een volgend debat sneller verloopt.
- Het is zinvol om te discussiëren over de vraag of de kamer een wet eigenlijk wel wil, voordat er over de vormgeving en uitwerking van de wet gesproken wordt.
- Het is een instrument dat echt iets toevoegt omdat het politieke duidelijkheid geeft doordat visies worden uitgewisseld.

Neveneffecten

Een der geïnterviewden ziet het hoofdlijndebat vooral als politiek instrument en niet zozeer als efficiency instrument.

Aanbevelingen ter verbetering

Meerdere respondenten vinden dat het instrument hoofdlijndebatten alleen gebruikt moet worden bij wetgeving. Ook geven meerdere geïnterviewden aan dat de griffier van de commissie via de commissievoorzitter vaker moet attenderen op dit instrument.

Een geïnterviewde vindt dat elke commissie eenmaal per (half)jaar een hoofdlijndebat zou moeten voeren. Meerdere geïnterviewden vinden dat er criteria voor het hoofdlijndebat moeten worden opgesteld: een soort 30-ledenregeling voor het toelaten van een hoofdlijndebat van toepassing verklaren op de procedurevergadering (nu geldt dat in commissies besluiten met gewone meerderheid worden genomen), het hanteren van korte spreektijden en een heldere omschrijving van het instrument. Hoofdlijndebatten dienen in een vroegtijdig stadium te worden gehouden als een soort inventarisatie, zo meldde een van de kamerleden.

5.3 Verschil evaluatie 2005

In de vorige evaluatie over wijzigingen van het Reglement van orde (2005) is de technische wijziging van het debat op hoofdlijnen aan de orde geweest. Het hoofdlijndebat is een al wat ouder instrument dat reeds was opgenomen in artikel 91. Uit de eerste evaluatie bleek dat de fractie-secretarissen enthousiast waren over het instrument hoofdlijndebat. Een hoofdlijndebat, voorafgaand aan de verdere behandeling van een

wetsvoorstel, kan de Kamer veel tijd besparen. Ten tijde van de eerste evaluatie in 2005 waren drie hoofdlijnendebatten gevoerd.

In de periode januari 2004 tot eind 2006 zijn 16 hoofdlijnendebatten gehouden.

In deze tweede evaluatie is de mening over de versoepeling niet heel duidelijk getoetst. De interviews gingen voornamelijk vooral over de meerwaarde van het hoofdlijnen debat op zich en niet zozeer over de versoepeling van de aanvraagprocedure.

5.4 Conclusies en aanbevelingen

- De versoepeling van de aanvraagprocedure is voor de geïnterviewden niet erg belangrijk, in de interviews is dit aspect niet heel duidelijk naar voren gekomen.
- De in de eerste evaluatie (2005) genoemde tijdbesparing blijkt ten tijde van deze tweede evaluatie nog steeds belangrijk te worden gevonden. Het instrument draagt daarmee nog steeds bij aan het beoogde doel.
- Leden vaker attenderen op dit instrument en criteria opstellen voor de toelating van een hoofdlijnen debat. Een hoofdlijnen debat moet gericht zijn op de wetgevende taak van de Kamer en een spoeddebat op de controletaak.
- Het verdient aanbeveling om in de toekomst de verschillende typen debat systematischer te benoemen, bijvoorbeeld bij aanvang van het debat door de voorzitter te melden dat het gaat om een hoofdlijnen debat.

6. THEMACOMMISSIES

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van het onderzoek, die betrekking hebben op de themacommissies. In de stijl van de voorgaande hoofdstukken, gaat ook dit hoofdstuk allereerst in op de feiten (6.1) en meningen (6.2). Paragraaf 6.3 heeft een enigszins afwijkende opzet. Paragraaf 6.3 behandelt namelijk, in tegenstelling tot de paragrafen 3 van de voorgaande hoofdstukken, niet een eerdere kamerbrede evaluatie van wijzigingen in het Reglement van orde, maar het behandelt een interne schriftelijke evaluatie door uitsluitend themacommissieleden en themacommissiestaf.

In paragraaf 6.4 worden conclusies en aanbevelingen geformuleerd.

6.1 Feiten

De instelling van themacommissies is als volgt vastgelegd in het Reglement van orde van de Tweede Kamer:

Artikel 17a. Themacommissies

1. De Kamer kan themacommissies instellen voor onderwerpen van groot maatschappelijk belang dat niet specifiek één ministerie aangaan.
2. Een themacommissie wordt ingesteld maximaal voor de duur van een zitting.

Op 15 april 2003 heeft de Kamer deze wijziging van het Reglement aanvaard.¹

Doel van de themacommissies is visieontwikkeling en streven naar samenhang en coördinatie van het beleid. Politieke meningsvorming over belangrijke maatschappelijke vraagstukken dient te worden bevorderd door onderwerpen te behandelen die meer dan één ministerie aangaan, en toekomstgericht zijn waarvoor de commissies kaderstellende activiteiten zouden kunnen ontwikkelen.²

¹ Kamerstuk 28 822, nr. 2.

² Kamerstuk 28 923, nr. 1.

Onder visieontwikkeling en het streven naar samenhang en coördinatie van het beleid vallen de volgende onderdelen:

- Invulling geven aan de door het Presidium gewenste initiërende en agendabepalende functie van het parlement.
- Vergroting van participierend optreden bij oordeels- en besluitvorming over nieuwe maatschappelijke of interdepartementale ontwikkelingen.
- Bevorderen van politieke meningsvorming over belangrijke maatschappelijke vraagstukken.

Er zijn mogelijkheden om met nieuwe werkwijzen te experimenteren. De themacommissies kunnen een duidelijke meerwaarde krijgen wanneer groepen uit de samenleving nadrukkelijk worden betrokken bij de visieontwikkeling.

Op 28 mei 2003 heeft het Presidium een brief naar de Kamer gestuurd met startnotities voor de instelling van twee themacommissies: de themacommissie Ouderenbeleid (TCOB) en de themacommissie Technologiebeleid (TCTB).

Themacommissie Ouderenbeleid (TCOB)¹

De TCOB had tot taak: het in samenhang inventariseren en behandelen van toekomstige politieke, maatschappelijke, economische vragen die gerelateerd zijn aan de vergrijzing van de samenleving. In december 2005 heeft de commissie het eindrapport «Lang zullen we leven»² uitgebracht. De Themacommissie Ouderenbeleid heeft zich bediend van nieuwe (experimentele) werkwijzen: gecombineerd werkbezoek en rondetafelgesprekken op locatie, group-facilityroom³, internetsite/internetforum, deelname 50plus-beurs, openbare procedurevergaderingen, generatieforum⁴ en advisering door een viertal adviesraden (VROM-raad, Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO), Gezondheidsraad (GR) en Sociaal-Economische Raad (SER)).

Themacommissie Technologiebeleid (TCTB)⁵

De doelstelling van TCTB was om – op basis van analyse en van debat-activiteiten met relevante actoren uit wetenschap, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties – bij te dragen aan de politieke oordeelsvorming over haalbare en wenselijke ontwikkelingen op het terrein van het technologiebeleid en daarmee aanzetten te geven voor vernieuwende beleidsinitiatieven in politiek en samenleving betreffende de ontwikkeling en toepassing van technologieën. De TCTB heeft geen eindrapport opgesteld.

Op het terrein van nieuwe werkwijzen heeft de commissie oriënterende hoorzittingen gehouden met wetenschappers en vertegenwoordigers van instituties, multinationals en MKB, en consensusconferenties en themabijeenkomsten georganiseerd.

Bij de AWT is een advies aangevraagd inzake innovatiebeleid van de overheid.

Beide themacommissies hebben in 2006 een interne eindevaluatie opgesteld waarin verslag is gedaan over de werkzaamheden.⁶ In hoofdstuk 6.3 worden deze evaluaties toegelicht.

6.2 Mening

Deze paragraaf behandelt de belangrijkste uitkomsten van de interviews die zijn gehouden met Kamerleden en oud-Kamerleden over de themacommissies. Van de geïnterviewde (oud) Kamerleden waren er twee tevens themacommissielid. Tevens zijn hier de meningen van de commissiegriffiers opgenomen (resultaten van de vragenlijsten), voor zover relevant.

¹ Interne Eindevaluatie van de Themacommissie Ouderenbeleid «Lang zullen we leven», 27 november 2006 (TCOB-099) de eindevaluatie is in 2006 aangeboden aan het Presidium.

² Kamerstuk 29 549, nrs. 4–5.

³ Group-facilityroom, ook wel «versnellingskamer» genoemd, is in een groep anoniem discussiëren m.b.v. een PC-netwerk (je).

⁴ Generatieforum: een eendaags debat in de plenaire zaal van de Kamer, met 150 personen van maatschappelijke organisaties en «burgers» (jong en oud). M.b.v. stemkastjes konden de deelnemers, behalve mee discussiëren, hun mening laten horen.

⁵ Uit: Eindevaluatie Themacommissie Technologiebeleid, vastgesteld 24 oktober 2006 (06-Tech-N-007), aangeboden aan het Presidium in 2006.

⁶ Interne Eindevaluatie van de Themacommissie Ouderenbeleid «Lang Zullen We Leven», 27 november 2006 en «Eindevaluatie Themacommissie Technologiebeleid», 24 oktober 2006, 06-Tech-N-007

Behalve in te gaan op allerlei facetten van het instrument themacommissie, is de principiële vraag in één van de interviews aan de orde gekomen, of de taakopdracht van themacommissies wel behoort tot de taak van het parlement. Het opstellen van een toekomstvisie, zo werd in dat interview gesteld, is de taak van de regering. De Tweede Kamer heeft primair een wetgevende en controlerende taak.¹

Bekendheid instrument bij Kamerleden

De bekendheid bij leden, die geen lid zijn geweest van een themacommissie, is niet groot. Het (nog) niet plenair bespreken van het eindrapport van een van beide themacommissies heeft daar mede aan bijgedragen. Één geïnterviewd Kamerlid kwam «....(...) er vorig jaar pas achter dat een collegalid in een themacommissie zat».

Bijdrage instrument aan doel

Doel van de themacommissies is visieontwikkeling en het streven naar samenhang en coördinatie van het beleid. Hieronder valt:

- Invulling geven aan de door het Presidium gewenste initiërende en agendabepalende functie van het parlement.
- Vergroting van participerend optreden bij oordeels- en besluitvorming over nieuwe maatschappelijke of interdepartementale ontwikkelingen.
- Bevorderen van politieke meningsvorming over belangrijke maatschappelijke vraagstukken.

De meningen over het bereiken van dit doel lopen uiteen, waarbij de leden van de themacommissies over het algemeen positiever zijn dan de niet-leden.

Deze laatstgenoemde Kamerleden, zoals verwoord in de interviews, hebben weinig gemerkt van de agendabepalende en initiërende rol van de themacommissies, toch zien zij in principe wel een meerwaarde in een brede aanpak van onderwerpen.

Knelpunten en succespunten

Knelpunt bij het behandelen van een breed onderwerp is dat er veel bewindslieden bij betrokken zijn en ook nog van een verschillend niveau (minister of staatssecretaris). Ook kan het onderwerp zo breed worden dat er te veel facetten moeten worden behandeld. Een lid noemt het als knelpunt dat het thema te ingewikkeld en heel actueel is.

Dat de themacommissies niet worden gedragen door de Kamer wordt door verschillende leden en door commissiegriffiers als ernstig knelpunt genoemd. Ook het feit dat het kabinet niet bereid zou zijn de schotten tussen beleidsterreinen te doorbreken en in hokjes blijft denken. Meerdere geïnterviewde kamerleden noemen het ontbreken van het plenaire debat als knelpunt.

Er is een samenloop (of competentiestrijd) met de vaste commissies, zo is in de interviews en de vragenlijsten naar voren gebracht.

Enkele leden noemen de tijdsinvestering ten opzichte van de opbrengst een knelpunt.

De interactie met de bewindslieden wordt gemist.

Het succes is gelegen in de betrokkenheid van het veld en de burgers. De samenleving is goed in de discussie betrokken. Ook wordt de integrale benadering, het «*verder weg kijken, naar de middellange/lange termijn*»² en de mogelijkheden tot verdieping als een voordeel gezien.

Twee leden (tevens lid van een themacommissie) zijn positief over de gehanteerde nieuwe instrumenten die de themacommissie heeft toegepast.

Neveneffecten

Deel uitmaken van een tijdelijke commissie, zoals een onderzoeks- of themacommissie, kan mogelijk wrijving opleveren voor de leden tussen

¹ De Nationale conventie heeft dit aspect en het fenomeen themacommissie eveneens meegenomen in haar advies aan de Kamer. Zij adviseert de Kamer om de blik meer te richten op de burger en zich onafhankelijker ten opzichte van de regering op te stellen. Door middel van de themacommissies kan het parlement bepalen welke thema's belangrijk zijn. Hiermee komt de vertegenwoordigende rol van Kamerleden centraler te staan. Anders dan bij de huidige themacommissies het geval is geweest, zouden de themacommissies alle werkzaamheden moeten verrichten die betrekking hebben op hun onderwerp.

² Vrij citaat uit de interviews.

de positie in de fractie en in de tijdelijke commissie. Wanneer je zonder last of ruggespraak in een themacommissie zit kun je in een moeilijke positie terecht komen als fractielid. Het proces van depolitisering binnen een tijdelijke commissie (in dit geval een themacommissie) werd zowel als voor- en als nadeel aangegeven. Sommige Kamerleden zijn in de interviews zeer kritisch ten opzichte van de wijze waarop de Tweede Kamer met de themacommissies is omgegaan. De houding ten opzichte van de aanbevelingen van de themacommissie Ouderenbeleid is vrijblijvend en het rapport is nog altijd niet plenair behandeld. Het fenomeen themacommissie wordt in de praktijk onvoldoende gedragen door de Kamer.

Aanbevelingen

De in de interviews genoemde aanbevelingen zijn de volgende:

- De Kamer zou de themacommissies meer moeten dragen.
- Bij samenstelling rekening houden met deskundigheid, specialisatie en positie.
- Beschrijf de relatie met de vakcommissies; onderwerpen niet stapelen.
- Verhelder de procedure met betrekking tot behandeling van het rapport.
- Specificeer de duur van de instelling naar jaren, dan wel van rechtswege te laten (voort)bestaan totdat de Kameropdracht voltooid is.
- Hanteer geen themacommissies maar bekijk de opties: 1) een tijdelijke onderzoekscommissie met differentiatie in soorten onderzoeken; 2) een subcommissie binnen de vaste commissie of 3) een opzet zoals in Groot-Brittannië met «selectcommittees» en «standing committees».
- Handhaaf de activiteiten die door de commissies zijn ontplooid.

6.3 De interne evaluaties door de themacommissies Ouderenbeleid en Technologiebeleid¹

De leden en de (ambtelijke) staf van de themacommissies hebben een interne evaluatie opgesteld. Aan de leden van de themacommissie Ouderenbeleid is een vragenlijst ter invulling voorgelegd. De informatie in deze paragraaf (6.3) is verkregen uit die interne evaluaties (en dus niet uit de voor deze Reglement van orde-evaluatie gehouden kamerbrede interviews).

De leden van de TCOB waren van mening dat de commissieactiviteiten in combinatie met de werkvorm wezenlijk hebben bijgedragen aan een nieuwe werkwijze van de Kamer. De themacommissie Ouderenbeleid concludeert dat het merendeel van de door haar ontplooidde commissieactiviteiten² succesvol is geweest en het rapport een tastbaar eindproduct heeft opgeleverd. Het instrument «themacommissies» is op zich een goede werkvorm gebleken voor zowel de leden van de themacommissie als externe betrokkenen.

De leden van de themacommissie Technologiebeleid concluderen dat een aantal activiteiten³ van de commissie duidelijk meerwaarde heeft gehad voor het proces van meningsvorming en verbreding van onderwerpskennis. De publieke belangstelling was buiten verwachting hoog. TCTB constateert dat door een gebrek aan concrete politieke opdracht en het inherente onvermogen om leden uit andere commissies bij activiteiten te betrekken, uiteindelijk slechts een beperkt deel van de doelstelling is gerealiseerd.

6.4 Conclusies en aanbevelingen

- Veel leden zien de positieve kanten aan de instelling van commissies op thema, hoewel de themacommissies nauwelijks aandacht hebben gekregen binnen de Tweede Kamer. Het instrument als zodanig is onvoldoende geland, een debat over een eindrapport ontbreekt en er is onvoldoende inbedding in het parlementaire proces.

¹ Interne Eindevaluatie van de Themacommissie Ouderenbeleid «Lang Zullen We Leven», 27 november 2006 en Eindevaluatie Themacommissie Technologiebeleid«, 24 oktober 2006, 06-Tech-N-007.

² De TCOB heeft gebruik gemaakt van: combinatie werkbezoek en openbaar ronde tafelgesprek, internetdiscussie en website, deelname aan 50plus-beurs, adviesaanvragen bij adviescolleges, generatieforum, openbare procedurevergaderingen, klankbordgroep, aanbieder rapport met discussie met leden uit het veld.

³ Consensusconferenties/themabijeenkomsten, samenwerking met Rathenau Instituut, tentoonstellingen.

- Als instrument tegen verkokering biedt het mogelijkheden voor de Kamer om dit tegen te gaan. Daarnaast kan het de Kamer helpen meer agendabepalend te zijn. Het kan zowel ingezet worden ter versterking van de controlefunctie als ter versterking van de wetgevende functie van het parlement.

Gezien de uitkomsten uit de interviews is het echter niet zinvol de themacommissies in de huidige vorm en opzet te handhaven. De volgende verbeteringen worden daarom aanbevolen:

- Een breder politiek mandaat
- Een duidelijke parlementaire opdracht en in tijd eindig
- Relatie met de vakcommissies beschrijven, met name op het gebied van de bevoegdheden
- Procedure verhelderen met betrekking de behandeling van het rapport (bijvoorbeeld: plenaire behandeling binnen drie maanden na oplevering)
- Stel eisen aan de samenstelling, waarbij wordt gelet op de gemêleerdheid (uit verschillende specialisaties) van de commissie
- Regel het overleg met het kabinet, zoals het overeenkomen van een bewindspersoon als aanspreekpunt, de mogelijkheid om een bewindspersoon uit te nodigen en regelmatig daadwerkelijk overleggen met die bewindspersoon.
- De Kamer zou een agendabepalende rol kunnen hebben om grote maatschappelijke problemen aan te pakken. De Kamer zou daartoe de agenda voor de toekomst dienen te maken eventueel met bijbehorende wetgeving. Op die wijze kan de Kamer zich bezighouden met de actualiteit in relatie met toekomstig beleid.

Indien themacommissies niet blijven bestaan, verdient het aanbeveling om de door de themacommissies gehanteerde instrumenten op andere momenten in te zetten. Bijvoorbeeld een combinatie van een werkbezoek en een openbaar ronde tafelgesprek, internetdiscussie en website, deelname aan beurzen, adviesaanvragen bij adviescolleges, generatieforum, openbare procedurevergaderingen, klankbordgroep, aanbieding rapport met discussie met leden van maatschappelijke organisaties, consensusconferenties/themabijeenkomsten, samenwerking met externe instituten en tentoonstellingen. Met name positief zijn de adviesaanvragen bij adviesorganen, zoals de Raad voor Maatschappelijk Ontwikkeling (RMO), Sociaal-Economische Raad (SER), VROM-raad en de Gezondheidsraad, die gelijktijdig het parlement hebben geadviseerd over eenzelfde thema.

7. DE RAAD VAN ECONOMISCH ADVISEURS

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van het onderzoek, die betrekking hebben op de invoering van de Raad van Economisch Adviseurs (REA). De REA is in deze evaluatie onderzocht uitsluitend met betrekking tot haar bijdrage aan het functioneren van de Tweede Kamer. De adviezen van de REA zijn niet op hun inhoud of kwaliteit beoordeeld. De vaste commissie voor Financiën zal de REA eerst evalueren alvorens aan het einde van 2007 een besluit zal worden genomen over het vervolg van de REA. In paragraaf 7.1 worden allereerst de resultaten gepresenteerd van het bureauonderzoek (*7.1 Feiten*). De vragenlijsten die de commissiegriffiers hebben ingevuld dient hierbij ter ondersteuning van de bevindingen. In paragraaf 7.2 wordt ingegaan op de resultaten van de interviews met (oud) Kamerleden (*7.2 Mening*).

Paragraaf 7.3 is afwijkend van systematiek dan de paragrafen 3 van de voorgaande hoofdstukken. Er hoeft niet te worden gekeken naar de evaluatie van 2005, omdat de REA toen nog niet bestond en daar dus geen onderdeel van uit maakt. Paragraaf 7.3 bespreekt de belangrijkste bevindingen van de twee interviews met mensen van de REA. Wat de REA zelf vindt van hun opdrachten voor de Kamer in de praktijk, komt hierin

aan de orde. Vragen met dergelijke strekking zijn in interviews voorgelegd aan de voorzitter en secretaris van de REA (7.3 *De ervaring van de REA*). Tenslotte zullen enkele conclusies worden getrokken en aanbevelingen geformuleerd ten aanzien van de REA (7.4 *Conclusies en aanbevelingen*).

7.1 Feiten

De Raad van Economisch Adviseurs (REA) is een onafhankelijke raad die ten dienste staat van de Tweede Kamer. De REA geeft de Kamer gevraagd en ongevraagd advies over financieel-economische aangelegenheden die het maatschappelijk belang raken.

Op 3 maart 2005 heeft de Kamer ingestemd met het voorstel van het Presidium om een Raad van Economisch Adviseurs in te stellen¹. Op 15 maart 2005 zijn prof. dr. W. H. Buiten, prof. dr. S. C. W. Eijffinger, prof. dr. C. G. Koedijk, prof. dr. C. N. Teulings en prof. dr. A. van Witteloostuijn door de Tweede Kamer benoemd tot leden van de REA. De benoeming vond plaats voor een periode van één jaar, die inmiddels is verlengd tot 1 januari 2008. De samenstelling van de REA is inmiddels ook gewijzigd: de heer Koedijk is voorzitter geworden, de heer Teulings en de heer Buiten hebben de REA verlaten, en prof. dr. J. Hartog en prof. dr. E. Bartelsman zijn toegetreten tot de REA.

In het instellingsbesluit van de REA is bepaald dat door hen gevraagd en ongevraagd advies wordt gegeven. In ieder geval diende de REA te adviseren over de Voorjaarsnota en de Miljoenennota.

Bij de instelling van de REA was de stemverhouding 100 voor en 50 tegen, als volgt verdeeld: Vóór waren CDA (44), LPF (8), D66 (6) en PvdA (42). En tegen GL (8), SGP (2), CU (3), VVD (28) en SP (9).

Er zijn sinds de oprichting van de REA in totaal acht adviezen opgesteld (zie bijlage 4). Vier van de adviezen zijn bij de instelling afgesproken. Dat zijn de adviezen ten tijde van de voorjaarsnota en miljoenennota. De vier andere adviezen zijn ongevraagd. Het gaat hier om de adviezen over 1) de kwaliteit en effectiviteit van de overheid; 2) de wetten van de woningmarkt; 3) innovatie en economische groei; 4) bureaucratisering en overregulering.

Er zijn overigens geen adviezen door de Kamer aangevraagd.

7.2 Meninge

Bekendheid met de REA

Alle Kamerleden en oud-Kamerleden die zijn geïnterviewd zijn bekend met de REA. Sommige van hen geven aan dat ze meer of minder ervaring met de REA of een van hun adviezen hebben. Alle fracties maken gebruik van de REA-adviezen, volgens de geïnterviewden.

Bijdrage instrument aan doel

De REA stuurt inderdaad gevraagd (dat wil zeggen, bij de instelling afgesproken) en ongevraagd adviezen, die door de fracties in meer of mindere mate worden gebruikt. De afgesproken adviezen worden door de meeste fracties gebruikt in financiële debatten.

Bij vragen naar de beoordeling van (oud) Kamerleden over het al dan niet bijdragen van de REA aan het doel waarvoor ze zijn opgericht, is duidelijk dat daar verschillend over wordt gedacht. Sommigen negatief zijn, anderen positief of juist iets er tussen in. Wat kan meespelen is, hoe de partijen destijds bij de instelling van de REA hebben gestemd (zie paragraaf 7.1).

Een aantal fracties was destijds tegen de oprichting van de REA. Een

¹ Naar aanleiding van motie De Nérée tot Babberich c.s. (Kamerstuk 29 200, nr. 38).

geïnterviewde vindt het onduidelijk waarom er wél een commissie is met economen en geen commissie met biologen etc. Daarbij komt, volgens dit Kamerlid, dat er voldoende mogelijkheden zijn om kennis uit de markt of de wetenschap te verkrijgen. Men is altijd bereid om de Tweede Kamer van informatie te voorzien. Dit zelfde Kamerlid ziet dan ook nog steeds geen toegevoegde waarde van de REA en stelt meer te hebben aan notities van de ambtelijke ondersteuning van de Kamer. Een Kamerlid van een andere fractie ziet daarin ook een dubbeling optreden; èn ambtelijke notities èn een REA-advies. Maar dat wordt verder niet erg gevonden. Sommige Kamerleden vragen zich af of de adviezen van de REA ergens landen. Er worden veel adviezen naar de Kamer gestuurd, waaruit door de Kamer (en ook door journalisten en de regering overigens) selectief geciteerd wordt. Daarmee verliest een dergelijk instrument aan scherpte (als voorbeeld werd het laatste advies van de REA genoemd over het aantal ambtenaren bij het Rijk).

Enkele geïnterviewden maken een onderscheid tussen afgesproken en ongevraagde adviezen, en vinden de afgesproken adviezen naar aanleiding van de Voorjaars- en Miljoenennota wel waardevol, maar de ongevraagde niet (*... een zoveelste rapport in de rij...*)¹.

Een andere geïnterviewde is voorstander van het doorbreken van de monopoliepositie van het CPB, door de REA en wil dat de REA verder gaat in zijn analyses door ook *berekeningen* los te laten op de cijfers van de Voorjaars- en Miljoenennota.

Verder is in de interviews aan de orde geweest, dat de REA uit 5 economen bestaat die allen een andere mening hebben, waardoor het advies uiteindelijk helaas een compromis is.

Weer anderen noemen het ongevraagde advies over huren juist zeer nuttig. Onderstreept wordt juist het belang voor de Kamer om rechtstreeks adviezen te ontvangen van de REA, dus niet gemanipuleerd door een departement, en daarmee onafhankelijk. Ook wordt wel genoemd dat de krachtsverhouding tussen kabinet en Kamer meer in balans is.

De minderheid in de Kamer zal altijd behoefte hebben aan veel instrumenten, dus ook aan de REA, zo wordt gesteld door enkele Kamerleden. Inherent aan de politiek is, zoals een van de leden dat opperde, dat een advies de ene fractie beter zal uitkomen dan de andere fractie.

Knelpunten en succespunten

In de interviews worden meerdere knelpunten en succespunten genoemd, die hieronder worden aan de orde komen. Allereerst de knelpunten:

- de adviezen staan eerder in de krant dan dat een Kamerlid ze aangeboden krijgt²;
- de adviezen kosten geld, terwijl vele adviezen aan de Kamer kosteloos zijn;
- de REA is de zoveelste club die adviezen geeft en rapporten stuurt;
- de Kamer moet zelf (informele) netwerken organiseren, is geen REA voor nodig;
- de REA-adviezen landen nergens vanwege hun vrijblijvendheid;
- de adviezen bevatten te vaak een politiek oordeel, terwijl de politieke afweging in de fracties dient te gebeuren;
- als conclusies naar buiten worden gebracht die niet kloppen kan dat schade opleveren.

De naar voren gebrachte voordelen en succespunten:

- de adviezen met een uitgewerkte visie zijn interessant om te lezen;
- advies van de REA is altijd nuttig, maar blijft ook subjectief om zelf een politiek oordeel op te baseren;
- adviezen zijn nuttig om de oordelen van het CPB te kunnen relativeren;
- de adviezen kunnen bijdragen aan een kentering in tegengestelde standpunten;

¹ Vrij geciteerd uit één van de interviews.

² De REA merkte in de interviews daarover op, dat daarover een procedure is afgesproken met de Cie. Financiën (?), die inhoudt, dat het advies wordt aangekondigd bij de Griffier en bij de griffier van de vaste commissie Financiën. Vervolgens wordt het advies naar de leden gestuurd en 2 uur later naar de pers.

- de eerder genoemde monopoliepositie van het CPB is door de REA doorbroken;
- de adviezen fungeren als een «steen in de vijver van de politiek¹».

Aanbevelingen ter verbetering

Een van de geïnterviewden constateert dat de REA een club is van de Kamer zelf, daar moet de Kamer zich dus niet gelijk tegen afzetten zodra een advies minder goed uitkomt. Bijvoorbeeld het advies *Lof der eenvoud* zou bij de Raming 2008 moeten worden betrokken.

Een van de geïnterviewde Kamerleden heeft aangegeven voor opheffing van de REA te zijn en het beter te vinden om de ambtelijke onderzoekscapaciteit van de Kamer te versterken. Een ander is juist groot voorstander: «...omdat het belangrijk is dat de Kamer tanden heeft om te bijten.»²

Een ander Kamerlid vindt dat de verhouding duidelijk moet zijn tussen de adviezen van de REA en de rapporten van de staf Rijksuitgaven (RU). Beiden worden overigens nuttig bevonden, en kunnen ook complementair werken: de staf RU maakt een totaaloverzicht en REA de verdieping.

Een van de Kamerleden geeft aan nadere afspraken te willen maken met de REA, om te bespreken wat de achterliggende motieven zijn van een ongevraagd advies, of het doel om informatie te duiden wordt bereikt en of er conflicten met andere adviesorganen zijn³.

Enkele andere Kamerleden vinden dat de REA een zelfevaluatie moet verrichten omdat zij benieuwd zijn naar de meningen van de REA zelf. Daarnaast zouden de adviezen meer in de openbaarheid en in maatschappelijke discussies gebracht moeten worden, om die debatten minder eenzijdig te maken.

7.3 De ervaring van de REA

Ten behoeve van deze evaluatie is gesproken met de voorzitter en secretaris van de REA (resp. de heer Koedijk en de heer Van Dalen). De belangrijkste bevindingen uit de interviews worden in deze paragraaf besproken. De adviezen van de REA zijn hierbij kort aan bod gekomen (een overzicht van de adviezen is in bijlage 4 opgenomen).

Bijdragen aan het doel

In de interviews met de REA is aan de orde geweest in hoeverre de REA van mening is dat de REA bijdraagt aan het doel waarvoor het is opgericht. De REA stelt dat zij in staat is om de cijfers rond de Miljoenen- en Voorjaarsnota te duiden. Daarbij wordt gesteld dat «...de adviezen van de REA helpen bij het herstellen van de balans en zijn daarom goed voor het debat».⁴ De REA houdt zich bezig met het duiden van de conjunctuur, met procyclisch beleid, en het op de agenda plaatsen van onderwerpen. Daarnaast houdt de REA zich bezig met het naar voren brengen van verrassende zaken. De REA streeft naar het opstellen van vier à vijf adviezen per jaar. Deze adviezen dienen te handelen over onderbelichte zaken en te gaan over beleid. Daarbij streeft de REA naar kort en bondigheid.

Leden van de REA zijn daarbij onafhankelijk. Zoals bij de instelling is afgesproken zijn lopende lijntjes van de REA-leden met politieke partijen afgebouwd. De voorzitter benadrukt daarbij, dat hij niet behoort tot de denktank van het CDA (zoals in de media is gesuggereerd⁵).

Of er veel of weinig gebruik wordt gemaakt van de adviezen hangt deels af van het tijdstip waarop het advies wordt aangeboden. De REA heeft geen idee of de timing van het advies goed is. Soms is de timing een toevalstreffer, zoals bij het advies over het huurbeleid. Het advies over het huurbeleid kwam op het juiste moment.

¹ Vrij geciteerd uit één van de interviews.

² Vrij citaat uit een interview.

³ Dit betrof met name het advies Lof der Eenvoud, waarover inmiddels is gesproken zowel met de REA als met de minister van BZK.

⁴ Vrij geciteerd uit de interviews.

⁵ Zie NRC 6 maart 2007.

In ieder geval kunnen alle fracties naar hartenlust uit de adviezen citeren en ze gebruiken, dat maakt de REA niet uit. Enkele fracties refereren volgens de voorzitter veel aan de REA

Gevraagd en ongevraagd adviseren

Met name bij het opstellen van ongevraagde adviesrapporten zoekt de REA naar de onbalans in het debat. Het gaat erom dat er onderwerpen worden belicht waar weinig aandacht voor is en die zich lenen voor een economische beschouwing. Bijvoorbeeld het advies over huren De woningmarkt uit het slot, maar ook voor *Lof der eenvoud*.

Neveneffecten

De media-aandacht voor de adviezen is groot, volgens de REA: per advies zijn er 40–50 media-aandachtmomenten (radio, tv, kranten, tijdschriften, vakbladen). De REA reageert niet op alle mediaverzoeken, bijvoorbeeld verzoeken van Buitenhof worden niet gehonoreerd, zo stelt de REA. Men laat zich niet voor een karretje van wie dan ook spannen, de REA wil onafhankelijk zijn.

Iedere fractie haalt iets van zijn gading uit de adviezen. De eerste reactie is vaak dat het advies een bevestiging is van het eigen standpunt. Door de media-aandacht die volgt op het REA-advies kan men het advies echter niet meer negeren.

Knelpunten en succespunten

De succespunten die de REA noemt is met name hun meerwaarde in het algemeen. De REA kan breed en onafhankelijk nadenken over onderwerpen, en adviseert veelal over onderwerpen die in de Kamer niet aan bod komen: «... *het gaat bij ons juist over zaken die de Kamer laat liggen, die tegen de mode ingaan en die dwars zijn*». ¹ Daarbij is het effect van REA-adviezen op het beleid groot, aldus de REA, bijvoorbeeld het advies *Lof der eenvoud*: daarop kwam direct een reactie van de minister van Binnenlandse Zaken. Vanuit de financieel-economische wereld en de overheid wordt eveneens vernomen, dat de REA-adviezen invloed hebben, vooral omdat ze kort en duidelijk geformuleerd zijn. Daarnaast is de REA van mening, dat het parlement voor de begrotingsbehandelingen meer voeding heeft gekregen.

Als knelpunt wordt genoemd, dat er weinig contact is met de Kamer (zie bij genoemd aanbevelingen hierboven). Als ander knelpunt heeft de REA de opstelling van de Kamer bij de verwickelingen met de minister van Binnenlandse Zaken ervaren n.a.v. het eerder genoemde advies *Lof der eenvoud*. De Kamer bemoeide zich aanvankelijk niet met ontstane situatie, toen de minister de REA aanviel op de inhoud van het advies ².

Aanbevelingen door de REA genoemd

De REA heeft drie aanbevelingen meegegeven:

- 1) De REA vindt dat er meer structuur dient te worden aangebracht in de contacten met de Kamer. De REA zou het op prijsstellen als zij door de Kamer worden uitgenodigd voor een gesprek, één keer jaar, bijvoorbeeld na de aanbidding van de Miljoenennota. De REA kan dan haar advies over de Miljoenennota persoonlijk presenteren aan de commissie Financiën. Het lijkt de REA goed om elkaar ook eens persoonlijk te ontmoeten. De REA heeft dat al eens voorgesteld, maar dat was toen agendatechnisch niet mogelijk.
- 2) e Kamer zou de REA beter kunnen inzetten door vaker advies te vragen. Bijvoorbeeld over privatisering van Schiphol, of de splitsing van energienetwerken.
- 3) e REA zou regelmatig «ververst» moeten worden. ³ Het vergt veel tijd en energie om iets te adviseren dat nieuw is en dat klopt. Daarom

¹ Vrij citaat uit een van de interviews met de REA.

² De minister stelde dat de REA verkeerde cijfers had gebruikt m.b.t. de aantallen ambtenaren.

³ De voorzitter zei, dat hij eind dit jaar 3 jaar in de REA zit en dat lang vindt.

moeten er regelmatig nieuwe leden voor de REA worden gezocht, waarbij wel de diversiteit in de REA dient te blijven.

7.4 Conclusies en aanbevelingen

- Het effect van de REA-adviezen op het beleid is volgens de REA groot, maar wordt door de geïnterviewde Kamerleden niet genoemd.
- Er zijn tot nu toe acht adviezen opgesteld. Het streven van de REA om vier à vijf adviezen per jaar te maken wordt niet gehaald. De afgesproken jaarlijkse adviezen over de voorjaarsnota en miljoenennota worden geleverd.
- Door de geïnterviewden is geen kritiek geuit op de inhoud en de kwaliteit van de adviezen.
- De geïnterviewden geven in meerderheid aan dat de afgesproken adviezen door de financieel woordvoerders regelmatig worden gebruikt bij financiële debatten.
- Er lijkt een houding te bestaan in de Kamer die zicht het beste laat typeren als «baat het niet dan schaadt het niet».
- Jaarlijks overleg tussen de REA en de Kamer is te overwegen over de jaarplanning van de REA en ongevraagde advisering. De Kamer krijgt dan de mogelijkheid om de eigen wensen ten aanzien van de adviezen en wensen van de REA te bespreken. Daarmee wordt de kans vergroot dat de adviezen op vruchtbare bodem landen (bijvoorbeeld de commissie voor Financiën).

8. DE PARLEMENTAIR ADVOCaat

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van het onderzoek, die betrekking hebben op de invoering van de parlementair advocaat. In paragraaf 8.1 worden allereerst de resultaten gepresenteerd van het bureauonderzoek (*8.1 Feiten*). De vragenlijsten die de commissiegriffiers hebben ingevuld dient hierbij ter ondersteuning van de bevindingen.

In paragraaf 8.2 wordt ingegaan op de resultaten van de interviews met (oud)-Kamerleden (*8.2 Meninge*n).

Paragraaf 8.3 is afwijkend van systematiek dan de paragrafen 3 van voorgaande hoofdstukken (2 t/m 5). Er hoeft niet te worden gekeken naar de evaluatie van 2005, omdat de parlementair advocaat toen nog niet bestond en daarvan dus geen onderdeel van uit maakt. Paragraaf 8.3 bespreekt de belangrijkste bevindingen van het met de parlementair advocaat. Wat de parlementair advocaat zelf vindt van zijn opdrachten voor de Kamer in de praktijk, komt hierin aan de orde. Vragen met dergelijke strekking zijn in het interviews met hem besproken (*8.3 De ervaring van de parlementair advocaat*). Tenslotte zullen enkele conclusies worden getrokken over het instrument parlementair advocaat (*8.4 Conclusies en aanbevelingen*).

8.1 Feiten

De parlementair advocaat kan alleen op verzoek advies uitbrengen. Doelstellingen: adequate en deskundige ondersteuning op alle juridische vakgebieden, specifieke ervaring op het terrein van de Wet op de Parlementaire Enquête.

De parlementair advocaat is sinds 2005 actief voor de Tweede Kamer. Voor die tijd maakte de Kamer gebruik van de diensten van de Landsadvocaat. Met name bij de Parlementaire enquête Bouwnijverheid ontstond het probleem dat de Landsadvocaat de Kamer niet kon ondersteunen omdat hij tevens de regering adviseerde op dit dossier. Om dat probleem op te lossen is de parlementair advocaat aangezocht. Er zijn tot nu toe zeven

adviezen uitgebracht door de parlementair advocaat, meestal aan commissies, ook wel aan een individueel Kamerlid¹, die daar in specifieke omstandigheden om hebben verzocht (zie het overzicht in bijlage XV). Anders dan de Raad van Economisch Adviseurs kan de parlementair advocaat alleen op verzoek advies uitbrengen. Voor de evaluatie van de werkzaamheden van de parlementair advocaat zijn drie elementen van belang: de besluitvormingsprocedure vaarafgaand aan de inschakeling, de mate waarin de uitgebrachte adviezen aansluiten bij de oorspronkelijke opdracht en de bruikbaarheid en het gebruik in het politieke proces. Op basis van de uitkomsten kan worden bepaald of het instituut meerwaarde heeft, aansluit bij de behoeften van de leden en of de procedures aanpassing behoeven. Uiteindelijk is ook de vraag aan de orde of de samenwerkingsrelatie met de huidige advocaat wordt gehandhaafd.

8.2 Meningen

Bekendheid met de parlementair advocaat

Veel geïnterviewde Kamerleden geven aan niet bekend te zijn met het instrument parlementair advocaat. Na uitleg en inzage in het overzicht van de uitgebrachte adviezen, krijgt de parlementair advocaat als instrument positieve reacties.

Bijdrage instrument aan doel

De Kamerleden die ervaring hebben met het werk van de parlementair advocaat zijn er doorgaans positief over. Bijvoorbeeld wordt genoemd het advies over Borssele. Binnen de commissie VROM was er discussie over het achterhouden van informatie m.b.t. kernenergie. Het advies van de parlementair advocaat is toen nuttig geweest bij de meningsvorming. De coalitie stemde destijds moeizaam in met het besluit de parlementair advocaat in te schakelen. Genoemd wordt, dat bij dat advies de parlementair advocaat een aantal fouten heeft gehaald uit de regelgeving rond Borssele, die door de staatssecretaris werden overgenomen. Dus dit heeft voor het kabinet ook nog voordelig gewerkt, aldus een Kamerlid. Een van de leden merkt op dat: «...het volkomen logisch is dat de Kamer een parlementair advocaat heeft voor de juridische advisering.»² Ook het advies over huurbeleid is door een van de leden genoemd als zijnde zeer waardevol, waardoor de Kamer heeft kunnen bijsturen in de wet.

In het kader van initiatiefwetgeving was het advies van de advocaat eveneens heel zinvol en bruikbaar, volgens de geïnterviewden.

Knelpunten en succespunten

Een parlementair advocaat heeft de voorkeur omdat deze precies weet hoe het parlement werkt. Als succespunt wordt ook aangehaald, dat het goed is dat er tussentijds of na afloop contact met de parlementair advocaat kan zijn, dat is soms nodig om e.e.a. te verduidelijken.

Een enkel Kamerlid stelt het wel een interessant instrument te vinden maar ziet dat het niet leeft binnen commissies: «Het gaat tenslotte om politieke discussies en niet om juridische haarkloverij»².

Als knelpunt werd door een enkeling het risico voor juridisering van het parlement genoemd. Het parlement moet niet ondergeschikt worden aan de rechterlijke macht. De eigen positie van het parlement mag niet in het geding komen. De ondersteuning van de parlementair advocaat mag uiteraard niet uitmonden in afhankelijkheid van het parlement. Daarnaast moet een Kamerlid ook juridische gegevens kunnen politiseren.

Aanbevelingen ter verbetering

Sommigen vinden dat het instrument kan worden afgeschaft, waarbij wordt gesteld dat het geld beter kan worden besteed aan versterking van de ambtelijke onderzoekscapaciteit van de Kamer.

¹ Aan lid Vos (GroenLinks) is in het kader van een advies over tropisch hardhout n.a.v. een initiatief wetsvoorstel door de parlementair advocaat een juridisch advies opgesteld.

² Vrij citaat uit één van de interviews.

Een andere geïnterviewde stelde dat de onafhankelijkheid van de parlementair advocaat tevoren goed moet worden nagegaan. Bij advies Borssele was dit discussiepunt, omdat er mogelijke betrokkenheid was bij een nutsbedrijf. Dit is de achtergrond van de aanbeveling om een pool van parlementair advocaten te maken en daarmee onafhankelijkheid te kunnen waarborgen.

Dekt de term de lading, vroeg een enkeling zich af, of zou de term *juridisch adviseur Tweede Kamer* een betere zijn? De term parlementair advocaat suggereert dat er juridische bijstand aan de Kamer wordt gegeven tijdens rechtzaken¹.

In meerdere interviews kwam aan de orde dat men vindt dat er meer bekendheid gegeven zou moeten worden aan het instrument parlementair advocaat. Daarnaast zou er vaker van gebruik gemaakt dienen te worden. Verder wordt de aanbeveling gedaan zowel de adviezen van de landsadvocaat door het kabinet openbaar te maken, zodat die ook naast de adviezen van de parlementair advocaat kunnen worden gelegd. De tijd tussen de aanvraag van een commissie voor een juridisch advies en de besluitvorming daarover dient kort te zijn.

8.3 De ervaring van de parlementair advocaat

Ten behoeve van deze evaluatie is gesproken met de parlementair advocaat. De belangrijkste bevindingen uit het interview worden in deze paragraaf besproken. De adviezen van de parlementair advocaat zijn hierbij kort aan bod gekomen (een overzicht van de adviezen is in de bijlage opgenomen).

Bijdragen aan het doel

De benaming «parlementair advocaat» dekt de lading en de parlementair advocaat is tevreden over de term. De meerderheid van de adviezen van de parlementair advocaat zijn openbaar, conform de afspraken. Op zich is openbaarheid in de advocatuur niet gebruikelijk. Volgens de parlementair advocaat wordt voldoende gebruik gemaakt van de uitgebrachte adviezen. Zo zijn bijvoorbeeld naar aanleiding van het advies over Borssele veel vragen gesteld in het parlement aan de staatssecretaris en heeft het advies merkbare invloed gehad op het uiteindelijke Convenant. Ook zijn bemoeienis met de WPE heeft duidelijk invloed gehad.

De objectiviteit van de adviezen is nooit ter discussie gesteld. De adviezen worden geplaatst in een juridische context, zijn neutraal en niet politiek vooringenomen.

De parlementair advocaat denkt dat nog niet gezegd kan worden dat de adviezen hebben geleid tot een verandering van het politieke debat. Het accent van de adviezen ligt tot nu toe op het terrein van Verkeer en Waterstaat en VROM, dat lijkt toevallig. Wellicht hebben commissies op andere beleidsterreinen minder behoefte aan advies.

De parlementair advocaat draagt zijn functie in het openbaar niet op actieve wijze uit, conform de afspraken met de Kamer. Reacties van collega's advocaten zijn er op beperkte schaal.

Neveneffecten

De parlementair advocaat probeert een onderwerp van zoveel mogelijk invalshoeken te bekijken om zo een evenwichtig beeld te creëren. Hij heeft niet de indruk dat «misbruik» wordt gemaakt van zijn adviezen. Dat de fracties de adviezen gebruiken als politiek instrument vindt hij legitiem.

Knelpunten en succespunten

De parlementair advocaat noemt zelf als voordeel van zijn inschakeling dat het juridische advies onafhankelijk is.

Nadelen zouden er kunnen zijn wanneer ieder politiek vraagstuk gejuridiseerd wordt, maar dit is niet het geval, aldus de parlementair advocaat.

¹ De parlementair advocaat verleent overigens ook juridische bijstand aan de Kamer bij rechtzaken.

De parlementair advocaat krijgt meestal genoeg tijd om het advies op te stellen. Een enkele keer heeft hij om meer tijd moeten vragen. Er zijn geen informele contacten tussen de Kamerleden en de parlementair advocaat vóórdat een verzoek om advisering bij de parlementair advocaat wordt neergelegd. Soms zijn er contacten tijdens het maken van het advies, omdat leden wel eens de achtergrond van de adviesaanvraag willen toelichten of de parlementair advocaat behoefte heeft aan een toelichting. Incidenteel bericht een Kamerlid wat hij aan het advies heeft gehad.

Hij is tevreden over de contacten die hij met de Kamer heeft, zowel met de leden als met de ambtenaren.

Aanbeveling door de parlementair advocaat genoemd

Gezien de onbekendheid bij een deel van de leden, zou het de parlementair advocaat nuttig lijken de mogelijkheid voor een adviesaanvraag onder de aandacht van de leden te brengen. Hij zal niet ingaan op verzoeken van individuele leden. Conform afspraak met de Kamer zal hij een dergelijk verzoek terug verwijzen naar de Kamer, die daarover eerst een besluit dient te nemen. Hij noemt ook de mogelijkheid dat hij een keer een voordracht/workshop voor geïnteresseerde leden houdt.

8.4 Conclusies

- Er zou een verankering van dit instrument in het Reglement van orde kunnen worden opgenomen. Ook de aanvraagprocedures zouden helderder omschreven kunnen worden.
- De kwaliteit van de adviezen staan niet ter discussie.

Bijlage 1

Lijst van geïnterviewden

De heer Ch. B. Aptroot	lid Tweede Kamer VVD
De heer W. I. I. van Beek	lid Tweede Kamer VVD
De heer S. Buijs	oud lid Tweede Kamer CDA
De heer W. G. J. M. van de Camp	lid Tweede Kamer CDA
De heer G. C. F. M. Depla	lid Tweede Kamer PvdA
De heer J. J. van Dijk	lid Tweede Kamer CDA
De heer A. Th. Duivesteijn	oud lid Tweede Kamer PvdA
De heer A. J. W. Duyvendak	lid Tweede Kamer GroenLinks
De heer B. J. Eerdmans	oud lid Tweede Kamer LPF/ Groep-Eerdmans/Van Schijndel
Mw. W. van Gent	lid Tweede Kamer GroenLinks
Mw. L. J. Griffith	lid Tweede Kamer VVD
Mw. M. I. Hamer	lid Tweede Kamer PvdA
Mw. F. Koşer Kaya	lid Tweede Kamer D66
Mw. N. W. van Oerle-van der Horst	oud lid Tweede Kamer CDA
Mw. M. L. de Pater-van der Meer	lid Tweede Kamer CDA
De heer C. G. van der Staaij	lid Tweede Kamer SGP
Mw. G. A. Verbeet	lid Tweede Kamer PvdA
De heer A. P. Visser	oud lid Tweede Kamer VVD
Mw. M. B. Vos	oud lid Tweede Kamer GroenLinks
De heer J. M. A. M. de Wit	lid Tweede Kamer SP
De heer dr. H.P. van Dalen	secretaris REA
De heer prof.dr. C.G. Koedijk	voorzitter REA
De Parlementair Advocaat	

Bijlage 2**Overzicht van initiatiefnota's van 1 januari 2004 t/m 1 januari 2007**

nummer	titel	Indiener(s)	Datum indiening	Kabinetsreactie	behandeling	moties
29 508 (1 t/m 9)	Functioneren politieke commissies	Duyvendak (Groen-Links)	31-03-04	ja	AO 24-06-04 Plenair 01-07-04	ja
29 892 (1 t/m 18)	Wandelbeleid	Duyvendak (Groen-Links)	22-11-04	ja	AO 23-06-05 en 13-10-05 en Plenair (VAO) op 08-11-05	ja
VROM 05-689	Pak de huizen af	Depla en Veenendaal (PvdA en VVD)	13-06-05	nee	AO 21-06-05	nee
30 214 (1 en 2)	Open de oester. Nota over openbaar bestuur	Duyvendak (Groen-Links)	31-08-05	ja	Geen behandeling	nee
30 228 (1 en 2)	Lekker lang leven. Plan van aanpak overgewicht bij kinderen	Azough (GroenLinks)	05-09-2005	ja	nota-overleg op 14-11-05 en AO 05-04-06	nee
30 231 (1 t/m 4)	Oorstrelend en hartveroverend – Kwaliteit en diversiteit in de Nederlandse popmuziek.	Gerken (SP)	06-09-05	ja	AO 01-02-06	nee
30 368 (1 t/m 6) Plenair (VAO) 30-08-06	«Gratis» openbaar vervoer ja	Dijkzma (PvdA)	15-11-05	ja	AO 28-06-06	
30 449 (1 t/m 3)	Alles van waarde is weerbaar; vrijheid is een verantwoordelijkheid	Koopmans en Haersma Buma (CDA)	23-02-06	ja	Schriftelijk overleg	nee
30 470 (1 t/m 5)	Heerlijk, helder Hollands. Nederlanders hebben recht op duidelijke taal	Van Gent (Groen-Links)	23-02-06	ja	AO 14-09-06	nee
30 482 (1 t/m 5)	Vijfentwintig medicijnen tegen te grote macht van farmaceutische industrie	Kant (SP)	09-03-06	ja	AO 30-08-06	nee
30 494 (1 t/m 7)	De verkoop van een luchthaven, de privatisering van een werkstad	Duivesteijn (PvdA)	20-03-06	nee	Notaoverleg 12-04-06 Plenair 18, 25, 27-04-06 en 16-05-06	ja
30 518 (1 t/m 2)	Conflict over de bebouwing van het Groenenbergerrein in de gemeente Haarlemmermeer	Duivesteijn (PvdA)	05-04-06	nee	AO 24 mei 06	nee
30 540 (1 t/m 4)	Recht op een fatsoenlijk bestaan. Gehandicapten en ontwikkelingssamenwerking	Tjon-A-Ten (PvdA)	27-04-06	ja	Notaoverleg 05-10-06	nee
30 690	Natuurbeleid; een onnodig groeiend ongenoegen.	Jager/Koopmans (CDA)	11-09-06			
30 854	Modernisering huurbeleid kabinet Balkenende II	Depla (PvdA)	23-10-06			

In 2004 zijn 2 initiatiefnota's ingediend, in 2005: 5 en in 2006: 8.
Op het totaal van 15 nota's is op 10 nota's een kabinetsreactie gegeven
(2 nota's zijn nog in behandeling).
4 nota's zijn plenair behandeld. Bij deze nota's zijn moties ingediend.

Bijlage 3**Overzicht hoofdlijndebatten vanaf 1 januari 2004–juni 2006****Hoofdlijndebatten n.a.v. een wetsvoorstel:**

datum	titel	Plenair/ commissievergadering	genoemd in Regeling van Werkzaamheden	Kamerstuknummer
4 februari 2004	Herziening Wetboek van strafvordering	Plenair	nee	29 271
5 april 2004	Nieuw kiesstelsel	Notaoverleg	nee	29 356, nr. 8
15 april 2004	Herziening van het zorgstelsel	Plenair		23 619, nr. 21
27 mei 2004	Wet herziening kinderalimentaties	Plenair		29 480
15 december 2004	Wijziging van de Politiewet	Wetgevingsoverleg		29 704, nr. 5
9 juni 2005	WAO/WIA	Plenair	ja	
22 februari 2006	Wetsvoorstel geurhinder en veehouderij	Wetgevingsoverleg		30 453

Hoofdlijndebatten n.a.v. andere voorstellen:

28 juni 2004	Nota Ruimte	Algemeen overleg		29 435, nr. 9
3 februari 2005	Keuzevrijheid voor de scholen bij de inrichting van de onderwijstijd	Plenair	ja	29 733
22 februari 2005	Grondrechten in een pluriforme samenleving	Plenair		29 614
29 juni 2005	BBSH en Woningcorporaties	Algemeen overleg		29 846 en 29 453
30 juni 2005	Publieke omroepen	Plenair	ja	
7 en 8 september 2005	Milieu, duurzaamheid en rentmeesterschap	Plenair	ja	
8 maart 2006	PKB Ruimte voor de Rivier	Algemeen overleg		30 080, nr. 6
27 april 2006	Situatie bij NedCar	Plenair		
1 juni 2006	Structuurvisie Zuiderzeelijn	Plenair		27 658, nr. 23

Adviezen van de REA

Voorgescreven:

1. REA-advies Miljoenennota 2007

Advies d.d. 22 september 2006 over de Miljoenennota 2007: Vergrijzing is een verborgen zegen (Kamerstuk 30 800, nr. 5)

De Miljoenennota 2007 is gedrukt onder Kamerstuk 30 800, nr. 1

2. REA-advies Voorjaarsnota 2006

Advies d.d. 8 juni 2006 over de Voorjaarsnota 2006: De verleiding van een opgaande conjunctuur (Kamerstuk 30 560, nrs. 2 en 3)

De Voorjaarsnota 2006 is gedrukt onder Kamerstuk 30 560, nr. 1

3. REA-advies Miljoenennota 2006

Advies d.d. 28 september 2005 over de Miljoenennota 2006: De noodzaak van grondslagverbreding in het Nederlandse belastingstelsel (Kamerstuk 30 300, nrs. 32 en 33)

De Miljoenennota 2006 is gedrukt onder Kamerstuk 30 300, nr. 1

4. REA-advies Voorjaarsnota 2005

Advies d.d. 31 mei 2005 over de Voorjaarsnota 2005: Een statisch beeld in dynamische tijden (Kamerstukken II, vergaderjaar 2004–2005, 30 105, nrs. 2 en 3)

De Voorjaarsnota 2005 is gedrukt onder Kamerstuk 30 105, nr. 1

Ongevraagd:

5. REA-advies De lof der eenvoud

Advies d.d. 26 januari 2007 «De lof der eenvoud», betreffende de kwaliteit en effectiviteit van de overheid (Kamerstuk 30 942, nr. 1)

6. REA-advies over de Nederlandse woningmarkt

Advies d.d. 28 maart 2006. De woningmarkt uit het slot: Over goede intenties en de harde wetten van de woningmarkt (Kamerstuk 30 507, nrs. 1 en 2)

7. REA-advies Innovatie en economische groei

Advies d.d. 25 november 2005. Innovatie en economische groei: De onbetwistbare noodzaak van meer onderzoek, onderwijs en ondernemerschap (Kamerstuk 30 385, nrs. 1 en 2)

8. REA-advies Bureaucratisering en overregulering

Advies d.d. 20 mei 2005 over bureaucrativering en overregulering: De wetten en regels die droom en daad verstoren (Kamerstukken II, vergaderjaar 2004–2005, 30 123, nrs. 1 en 2)

Gevraagd: geen

Adviezen Parlementair advocaat (vanaf juni 2004)

1. Probo Koala

Advies d.d. 19 februari 2007 over het schip de Probo Koala dat in Amsterdam heeft gelegen (VROM)

2. Air Holland

Advies d.d. november 2006 betreffende de bankgarantie van Air Holland (V&W) november 2006

3. Kerncentrale Borssele

Advies d.d. mei 2006 betreffende Juridische Verankering Kerncentrale Borssele (VROM) (Kamerstuk 30 000, nr. 20)

4. Huurbeleid

Advies d.d. maart 2006 betreffende voorgenomen wijzigingen in het huurbeleid per 1 juli 2006 (VROM) (Kamerstuk 27 926, nr. 85)

5. Tropisch hardhout

Vertrouwelijk advies over tropisch hardhout n.a.v. een initiatiefwetsvoorstel van Marijke Vos (GroenLinks) in 2005 (Kamerstuk 28 631). Het advies betreft de vraag of er strijdigheid was met Europese regelgeving.

6. Wet Parlementaire Enquête

Lijst met onderzoeksvragen

Per onderdeel zijn de onderzoeksvragen hieronder als volgt geformuleerd.

1 Onderzoeksvragen openbaarheid procedurevergadering

Het doel van de openbaarheid van procedurevergaderingen is het vergroten van de controle op de werking en transparantie van commissies.

Feiten

1. In hoeverre zijn procedurevergaderingen openbaar (welke documenten wel/niet), welke afweging wordt gemaakt, wie beslist daarover?
2. Welke commissies hebben sinds oktober 2004 openbare procedurevergaderingen gehouden? Welke commissies niet, en wat zijn de motiveringen daarvoor?
3. Hoeveel openbare procedurevergaderingen per commissie (in verhouding) zijn er gehouden sinds oktober 2004?
4. Wat is er tot dusver bekend over de werking van het instrument (neveneffecten, knelpunten en succespunten)?

Bekendheid

5. In hoeverre zijn de fracties bekend met de mogelijkheid om openbare procedurevergaderingen te houden?

Bijdrage instrument aan doel

6. Draagt de openbaarheid van procedurevergaderingen volgens de fracties bij aan het vergroten van de controle op de werking en transparantie van commissies?
7. Zijn er neveneffecten (gebruik als politiek instrument)?

Knelpunten/succespunten

8. In hoeverre zijn openbare procedurevergaderingen bruikbaar voor de fracties, d.w.z. behulpzaam bij het functioneren van de fracties?
9. Welke knelpunten en succespunten worden ondervonden door de fracties ten aanzien van openbare procedurevergaderingen?

Aanbevelingen

10. Zijn er aanbevelingen ter verbetering van de werking van openbare procedurevergaderingen, en zo ja welke?

2 Onderzoeksvragen rapporteurschap

Het doel van de invoering van het rapporteurschap is om een commissielid de mogelijkheid te geven een nadere inhoudelijke beschouwing over een wetsvoorstel te laten maken.

Feiten

1. Hoe vaak zijn sinds 2004 individuele leden door een commissie benoemd om rapportuit te brengen over een wetsvoorstel?
2. Zijn er sinds de evaluatie van 2005 bij aanvang van een rapporteurschap duidelijke, schriftelijke afspraken gemaakt tussen de commissie en het lid rapporteur over de onderdelen van het op te stellen rapport?
3. Wat is er tot dusver bekend over de werking van het instrument (neveneffecten, knelpunten en succespunten)?

Bekendheid

4. In hoeverre zijn de fracties bekend met de mogelijkheid van rapporteurschap?

Bijdrage instrument aan doel

5. Draagt het invoeren van het rapporteurschap volgens de fracties bij aan de mogelijkheid om een commissielid een nadere inhoudelijke beschouwing over een wetsvoorstel te laten maken?
6. Zijn er neveneffecten (gebruik als politiek instrument)?

Knelpunten/succespunten

7. In hoeverre is het invoeren van het rapporteurschap bruikbaar voor de fracties, d.w.z. behulpzaam bij het functioneren van de fracties?
8. Welke knelpunten en succespunten worden ondervonden door de fracties ten aanzien van het invoeren van het rapporteurschap?

Aanbevelingen

9. Zijn er aanbevelingen ter verbetering van de werking van het rapporteurschap, en zo ja welke?

3 Onderzoeksvragen initiatiefnota's

Het doel van deze initiatiefnota's is het bijdragen aan uitbreiding van de debatmogelijkheden van kamerleden.

Feiten

1. Hoe vaak zijn sinds 2004 initiatiefnota's van leden behandeld?
2. Wat is er tot dusver bekend over de werking van het instrument (neven-effecten, knelpunten en succespunten)?

Bekendheid

3. In hoeverre zijn de fracties bekend met de mogelijkheid om nota's van leden als voorstellen van de regering te behandelen?

Bijdrage instrument aan doel

4. Draagt het behandelen van nota's van leden als regeringsvoorstel volgens de fracties bij aan uitbreiding van de debatmogelijkheden?
5. Zijn er neveneffecten (gebruik als politiek instrument)?

Knelpunten/succespunten

6. In hoeverre is het behandelen van nota's van leden als voorstellen van de regering bruikbaar voor de fracties, d.w.z. behulpzaam bij het functioneren van de fracties?
7. Welke knelpunten en succespunten worden ondervonden door de fracties ten aanzien van het behandelen van de nota's van leden als regeringsvoorstel?

Aanbevelingen

8. Zijn er aanbevelingen ter verbetering van de behandeling van de nota's van leden als regeringsvoorstel, en zo ja welke?

4 Onderzoeksvragen hoofdlijndebat

Het doel van het hoofdlijndebat is tijdige betrokkenheid bij een wetsvoorstel, zodat eventuele bijsturing mogelijk is.

Feiten

1. Hoeveel hoofdlijndebatten zijn er sinds 2005 gevoerd?
2. Door welke fracties zijn de hoofdlijndebatten aangevraagd?
3. Wat is er tot dusver bekend over de werking van het instrument (neveneffecten, knelpunten en succespunten)?

Bekendheid

4. In hoeverre zijn de fracties bekend met het versterken van het hoofdlijndebat?

Bijdrage instrument aan doel

5. Draagt het hoofdlijndebat bij aan tijdige betrokkenheid bij een wetsvoorstel, zodat eventuele bijsturing mogelijk is?
6. Zijn er neveneffecten (gebruik als politiek instrument)?

Knelpunten/succespunten

7. In hoeverre is het hoofdlijndebat bruikbaar voor de fracties, d.w.z. behulpzaam bij het functioneren van de fracties?
8. Welke knelpunten en succespunten worden ondervonden door de fracties ten aanzien van het hoofdlijndebat?

Aanbevelingen

9. Zijn er aanbevelingen ter verbetering van het hoofdlijnen debat, en zo ja welke?

5 Onderzoeksvragen themacommissies

Doel van de themacommissies is visieontwikkeling en het streven naar samenhang en coördinatie van het beleid. Politieke meningsvorming over belangrijke maatschappelijke vraagstukken dient te worden bevorderd door onderwerpen te behandelen die meer dan één ministerie aangaan, en toekomstgericht zijn waarvoor de commissies kaderstellende activiteiten zouden kunnen ontwikkelen.¹

De vraagstelling van de evaluatie van de themacommissies luidt als volgt:

Feiten

1. Welke nieuwe werkwijzen hebben de themacommissies gevolgd?
2. Welke producten hebben de themacommissies voortgebracht?
3. Wat is er tot dusver bekend over de werking van het instrument (neveneffecten, knelpunten en succespunten)?
4. Wat is de reden dat beide themacommissies een verschillende aanpak, werkwijze en resultaat hebben opgeleverd?

Bekendheid

5. In hoeverre zijn de fracties bekend met de themacommissies?

Bijdrage instrument aan doel

6. Dragen de themacommissies bij aan een initiërende en agenda-bepalende functie van het parlement?
7. Dragen de themacommissies bij aan een vergroting van het participerend optreden bij oordeels- en besluitvorming over nieuwe maatschappelijke of interdepartementale ontwikkelingen?
8. Dragen de themacommissies bij aan het bevorderen van de politieke meningsvorming over belangrijke maatschappelijke vraagstukken?
9. Zijn er neveneffecten (gebruik als politiek² instrument)?

Knelpunten/succespunten

10. Welke knelpunten en succespunten zijn ondervonden door de themacommissies en extern betrokkenen?

Aanbevelingen

11. Zijn er aanbevelingen ter verbetering van themacommissies, en zo ja welke? Of zijn er aanwijzingen om geen themacommissies meer in te stellen?

6 Onderzoeksvragen over de Raad van Economisch Adviseurs

De REA heeft de opdracht de Tweede Kamer gevraagd en ongevraagd macro-economische beschouwingen te bieden. De REA zou uiteindelijk moeten uitgroeien tot een instituut dat gedegen contra-expertises kan leveren bij de cijfers die door de regering aan de Kamer worden geleverd.

Feiten

1. Wat zijn de doelstellingen van de REA?
2. Hoeveel (gevraagde/ongevraagde) adviezen heeft de REA sinds de oprichting uitgebracht?
3. Zijn er door de Kamer adviezen aangevraagd?
4. Wat is er tot dusver bekend over de werking van de REA? (neveneffecten, knelpunten en succespunten).
5. Hoe vaak is de REA genoemd in hoeveel debatten?
6. Hoe was de stemverhouding bij de instelling van de REA?

Bekendheid

7. In hoeverre zijn de fracties bekend met het de REA en zijn mogelijkheden?

¹ Kamerstuk 28 923, nr. 1.

² Strategisch tactisch.

8. In hoeverre wordt door de fracties gebruik gemaakt van adviezen van de REA?

Bijdrage instrument aan doel

9. Draagt het bestaan van de REA bij aan het realiseren van de doelstelling van de REA?

10. Zijn er neveneffecten (gebruik als politiek¹ instrument)?

Knelpunten/succespunten

11. In hoeverre zijn de adviezen van de REA bruikbaar voor de fracties, d.w.z. behulpzaam bij het functioneren van de fracties?

12. In hoeverre heeft de REA voldaan aan de opdracht uit het instellingsbesluit?

13. Welke knelpunten en succespunten worden ondervonden door de fracties ten aanzien van het functioneren van de REA?

Aanbevelingen

14. Zijn er aanbevelingen ter verbetering van het functioneren van de REA, en zo ja welke?

7 Onderzoeksvragen over de parlementair advocaat

De parlementair advocaat alleen op verzoek advies uitbrengen. Doelstellingen: adequate en deskundige ondersteuning op alle juridische vakgebieden (met specifieke ervaring op het terrein van de Wet op de Parlementaire Enquête).

Feiten

1. Wat zijn de doelstellingen van de instelling van de parlementair advocaat?

2. Hoeveel adviezen heeft de parlementair advocaat uitgebracht sinds de instelling?

3. Wie kan er gebruikmaken van de parlementair advocaat (de Kamer, commissies, fracties, individuele kamerleden) hoe is de feitelijke werking (via het Presidium)?

4. Door welke fracties of commissies zijn de adviezen aangevraagd?

5. Wat is er tot dusver bekend over de werking van de parlementair advocaat (neveneffecten, knelpunten en succespunten)?

Bekendheid

6. In hoeverre zijn de kamerleden bekend met de mogelijkheid de parlementair advocaat in te schakelen?

Bijdrage instrument aan doel

7. Draagt de parlementair advocaat bij aan de doelstelling van de parlementair advocaat?

8. Zijn er neveneffecten (gebruik als politiek¹ instrument)?

Knelpunten

9. In hoeverre zijn de adviezen van de parlementair advocaat bruikbaar voor de fracties, d.w.z. behulpzaam bij het functioneren van de fracties?

10. In hoeverre voldoen de adviezen van de parlementair advocaat aan de opdrachten van de verschillende vaste commissies?

11. Welke knelpunten en succespunten worden ondervonden door de fracties ten aanzien van het aanvragen van adviezen en functioneren van de parlementair advocaat?

Aanbevelingen

12. Zijn er aanbevelingen ter verbetering van het functioneren van de parlementair advocaat, en zo ja welke?

¹ Strategisch tactisch.

Interviewleidraad (oud) Kamerleden

De interviewvragen zijn als volgt ingedeeld:

1. openbaarheid procedurevergadering
2. invoeren rapporteurschap
3. initiatiefnota's
4. hoofdlijnen debat
5. themacommissies
6. REA
7. parlementair advocaat

1 Interviewvragen openbaarheid procedurevergadering

Het doel van de openbaarheid van procedurevergaderingen is het vergroten van de controle op de werking en transparantie van commissies.

11. Wat zijn uw eigen ervaringen met de openbaarheid van procedurevergaderingen?
12. Is uw fractie voorstander van het houden van openbare procedurevergaderingen, en waarom?
13. Is uw commissie voorstander van het houden van openbare procedurevergaderingen, en waarom?

Bij besloten PV's:

14. waarom heeft uw commissie **besloten** procedurevergaderingen?
15. Hoe kan het dat de Kamer besluit tot het houden van openbare procedurevergaderingen tenzij daar bezwaren tegen zijn, en commissies besluiten tot het houden van **besloten** procedurevergaderingen tenzij er reden is voor openbaarheid?
16. Waarom lukt het bijvoorbeeld Cie. OCW wel om openbare procedurevergaderingen te houden en andere commissies niet?
17. Wat is het nut van de beslotenheid van de procedurevergaderingen in uw commissie?

Bij openbare PV's:

18. Welke documenten wel/niet openbaar (agenda, besluitenlijst, achterliggende stukken)?
19. Is vergadering via internet te volgen?
20. Hoeveel mensen komen er doorgaans en wie, vooral dep. ambtenaren, staf fracties, belangenorganisaties, media, vrienden?
21. Informeert u externen (media, belangenorganisaties) over de openbare procedurevergaderingen?
22. In hoeverre zijn openbare procedurevergaderingen bruikbaar voor uw fractie, d.w.z. behulpzaam bij het functioneren van de fractie?
23. Wat is er naar uw ervaring veranderd met de invoering van deze openbaarheid?
24. Wat zijn volgens u de voor- en nadelen van openbaarheid van procedurevergaderingen?
25. Draagt de openbaarheid van procedurevergaderingen volgens u bij aan het vergroten van de controle op de werking en transparantie van commissies?
26. Zijn er neveneffecten van het instrument, zoals het gebruik als politiek instrument (in strategisch tactische zin), bijvoorbeeld het regelen van zaken buiten de vergadering om?

Beide varianten:

27. Heeft u aanbevelingen ter verbetering van de werking van openbare procedurevergaderingen, en zo ja welke?
28. *Zie interviewinstructie voor eventuele toegespitste vraag over openbaarheid PV*

2 Interviewvragen invoeren rapporteurschap

Het doel van de invoering van het rapporteurschap is om een commissie de mogelijkheid te geven een nadere inhoudelijke beschouwing over een wetsvoorstel te laten maken.

Interviewinstructie: alle vragen slaan op de periode nadat J. J. Van Dijk rapporteur is geweest!

- 2.10 Heeft uw fractie wel eens overwogen hiervan gebruik te maken, *nadat J. J. Van Dijk rapporteur is geweest, zo ja, hoe? Zo nee, waarom niet?*
- 2.11 Wat is er naar uw ervaring veranderd met de invoering van het rapporteurschap?
- 2.12 Wat zijn volgens u de voor- en nadelen van het rapporteurschap?
- 2.13 Zijn er neveneffecten van het instrument, zoals het gebruik als politiek instrument (in strategisch tactische zin)?
- 2.14 Heeft u aanbevelingen ter verbetering van de werking van het rapporteurschap, en zo ja welke?
- 2.15 *Zie interviewinstructie voor eventuele toegespitste vraag over rapporteurschap*

3 Interviewvragen initiatiefnota's

Het doel van deze initiatiefnota's is het bijdragen aan uitbreiding van de debatmogelijkheden van kamerleden.

- 3.1 Wat zijn uw eigen ervaringen met initiatiefnota's?
- 3.2 Welke overwegingen heeft uw fractie om dit instrument in bepaalde gevallen al dan niet te hanteren?
- 3.3 Wat is er naar uw ervaring veranderd met de invoering van initiatiefnota's?
- 3.4 Wat zijn volgens u de voor- en nadelen van deze initiatiefnota's?
- 3.5 Draagt het behandelen van initiatiefnota's volgens u en uw fractie bij aan uitbreiding van de debatmogelijkheden?
- 3.6 Zijn er neveneffecten van het instrument, zoals het gebruik als politiek instrument (in strategisch tactische zin)?
- 3.7 In hoeverre is het behandelen van initiatiefnota's bruikbaar voor uw fractie, d.w.z. behulpzaam bij het functioneren van de fractie?
- 3.8 *(Interviewinstructie: eventueel als nog niet helder is)* Bent u nog steeds tegenstander/voorstander van deze wijze van behandeling van (initiatief) nota's?
- 3.9 Heeft u aanbevelingen ter verbetering van de behandeling van initiatiefnota's, en zo ja welke?
- 3.10 Wat leveren initiatiefnota's uiteindelijk op?
- 3.11 *Zie interviewinstructie voor eventuele toegespitste vraag over initiatiefnota's*

4 Interviewvragen hoofdlijnen debat

Het doel van het versterken van het hoofdlijnen debat is tijdige betrokkenheid bij een wetsvoorstel, zodat eventuele bijsturing mogelijk is.

- 4.1 Wat zijn uw eigen ervaringen met het hoofdlijnen debat?
- 4.2 Wat is er naar uw ervaring veranderd met de versoepeling van de aanvraagprocedure van het hoofdlijnen debat?
- 4.3 Wat zijn volgens u de voor- en nadelen van het hoofdlijnen debat?

- 4.4 Vindt u dat de versoepeling van het hoofdlijnen debat bijdraagt aan tijdsbesparing van de totale wetgevingsprocedure (bij een wetsvoorstel), zodat eventuele bijsturing mogelijk is?
- 4.5 Zijn er neveneffecten van het instrument, zoals het gebruik als politiek instrument (in strategisch tactische zin)?
- 4.6 In hoeverre is het hoofdlijnen debat bruikbaar voor uw fractie, d.w.z. behulpzaam bij het functioneren van de fractie?
- 4.7 Bent u nog steeds tegenstander/voorstander van het hoofdlijnen debat?
- 4.8 Heeft u aanbevelingen ter verbetering van het hoofdlijnen debat, en zo ja welke?
- 4.9 *Zie interviewinstructie voor eventuele toegespitste vraag over hoofdlijnen debat*

5 Interviewvragen evaluatie Themacommissies

Taken ouderenbeleid en technologiebeleid

Ouderenbeleid: in samenhang inventariseren en behandelen van toekomstige politieke, maatschappelijke, economische vragen die gerelateerd zijn aan de vergrijzing van de samenleving.

Technologiebeleid: behandelen van politiek relevante aspecten (economisch, sociaal, ethisch, internationaal) van technologieontwikkeling in een samenhangend en beleidssector overstijgend perspectief.

- 5.1 In hoeverre bent u bekend met de themacommissies, met hun nieuwe werkwijzen en met hun producten?

Interviewinstructie, producten: TCOB: rapport, generatieforum, internetdiscussie, werkbezoeken, rondetafelgesprekken, group-facility-room sessie. TCTB: tentoonstellingen, discussiebijeenkomsten.

- 5.2 Wat zijn uw eigen ervaringen met themacommissie(s)?
- 5.3 Wat is er naar uw ervaring veranderd met de invoering van themacommissies?
- 5.4 Wat zijn volgens u de voor- en nadelen van themacommissies?
- 5.5 Vindt u dat themacommissies bijdragen aan het doel waarvoor ze zijn gestart?

Interviewinstructie:

Doel themacommissies oa. bijdragen aan een initiërende en agendabepalende functie van het parlement, participierend optreden van de Kamer bij oordeels- en besluitvorming over nieuwe maatschappelijke of interdepartementale ontwikkelingen, bijdragen aan het bevorderen van de politieke meningsvorming over belangrijke maatschappelijke vraagstukken.

- 5.6 Zijn er neveneffecten van het instrument, zoals het gebruik als politiek instrument (in strategisch tactische zin)?
- 5.7 Zijn er knelpunten en succespunten benoemen van de themacommissies (eventueel in combinatie met extern betrokkenen)?
- 5.8 Bent u nog steeds tegenstander/voorstander van themacommissies?
- 5.9 Heeft u aanbevelingen ter verbetering van themacommissies, en zo ja welke? Of zijn er aanwijzingen om geen themacommissies meer in te stellen?
- 5.10 Wat is de reden dat beide themacommissies een verschillende aanpak, werkwijze en resultaat hebben opgeleverd?
- 5.11 *Zie interviewinstructie voor eventuele toegespitste vraag over themacommissies?*

6 Interviewvragen evaluatie REA

De REA heeft de opdracht de Tweede Kamer gevraagd en ongevraagd macro-economische beschouwingen te bieden. REA heeft **duidende** taak vnl. bij Voorjaarsnota en Miljoenennota: mbt voorspellingen en analyses van kabinet, CPB, CEC, EU, OESO en IMF.

- 6.1 Wat zijn uw eigen ervaringen met de REA?
- 6.2 In hoeverre wordt door uw fractie gebruik gemaakt van adviezen van de REA?
- 6.3 Is de REA in staat om financieel economische stukken van het kabinet op waarde te beoordelen?
- 6.4 Wat is er naar uw ervaring veranderd met de invoering van de REA?
- 6.5 Wat zijn volgens u de voor- en nadelen van de REA?
- 6.6 Draagt het bestaan van de REA volgens u bij aan het realiseren van de doelstelling van de REA? Is daarin een verschil tussen gevraagde en ongevraagde adviezen?
- 6.7 Zijn er neveneffecten van het instrument, zoals het gebruik als politiek instrument (in strategisch tactische zin)?
- 6.8 In hoeverre zijn de adviezen van de REA bruikbaar voor uw fractie, d.w.z. behulpzaam bij het functioneren van de fractie? Is daarin een verschil tussen gevraagde en ongevraagde adviezen?

Interviewinstructie: doorvragen! De elementen uit het instellingsbesluit noemen, zie kader.

- 6.9 In hoeverre heeft de REA voldaan aan de opdracht uit het instellingsbesluit?¹
- 6.10 Wat zijn de knelpunten en succespunten van de REA?
- 6.11 Bent u nog steeds tegenstander/voorstander van de REA?
- 6.12 Heeft u aanbevelingen ter verbetering van het functioneren van de REA, en zo ja welke?

7 Interviewvragen evaluatie parlementair advocaat

De parlementair advocaat kan alleen op verzoek advies uitbrengen. Doelstellingen: adequate en deskundige ondersteuning op alle juridische vakgebieden, specifieke ervaring op het terrein van de Wet op de Parlementaire Enquête.

- 7.1 In hoeverre bent u bekend met de mogelijkheid de parlementair advocaat in te schakelen?

Interviewinstructie: bij onbekendheid met parlementair advocaat is dit de laatste vraag van het interview. Dank voor het interview (zie hieronder).

- 7.2 Wat zijn uw eigen ervaringen met de parlementair advocaat?
- 7.3 Wat is er naar uw ervaring veranderd met de invoering van de parlementair advocaat?
- 7.4 Wat zijn volgens u de voor- en nadelen van de parlementair advocaat?
- 7.5 Vindt u dat de parlementair advocaat bijdraagt aan de doelstelling van de parlementair advocaat?
- 7.6 Bent u het eens met de besluitvormingsprocedures voorafgaand aan de inschakeling van de parlementair advocaat?
- 7.7 In hoeverre vindt u de uitgebrachte adviezen aansluiten bij de oorspronkelijke opdracht?
- 7.8 In hoeverre vindt u de adviezen bruikbaar en worden ze gebruikt in het politieke proces?

¹ De elementen uit het instellingsbesluit dienen hier even genoemd te worden, zie kader.

- 7.9 Zijn er neveneffecten, zoals het gebruik als politiek instrument (in strategisch tactische zin)?
- 7.10 In hoeverre zijn de adviezen van de parlementair advocaat bruikbaar voor uw fractie, d.w.z. behulpzaam bij het functioneren van de fractie?
- 7.11 Wat zijn volgens u de knelpunten en succespunten van de parlementair advocaat?
- 7.12 Zouden de onafhankelijk juridisch adviezen die tot nu toe zijn aangevraagd, ook zonder parlementair advocaat zijn aangevraagd (aan anderen), en zo ja, op welke manier?
- 7.13 Wegen de voordelen van de vaste parlementair advocaat op tegen het vrij shoppen van een advocaat, die mogelijk meer deskundigheid heeft op een bepaald terrein?
- 7.14 Heeft u aanbevelingen ter verbetering van het functioneren van de parlementair advocaat, en zo ja welke?

*Einde interview. Het vervolg is dat er een rapport wordt opgesteld dat via de Cie. WW (medio april 07) wordt aangeboden aan Presidium en de Kamer.
Heeft u nog iets toe te voegen of te vragen? Veel dank voor het interview.*

De REA heeft de opdracht de Tweede Kamer gevraagd en ongevraagd macro-economische beschouwingen te bieden (sinds maart 2005).

1. Is er voor u een verschil in afgesproken en ongevraagde adviesrapporten, zo ja, wat zijn de verschillen? (inhoudelijk, procedureel en qua media-aandacht). Wat is de reden geweest voor een ongevraagd advies, heeft dit binnen de REA veel discussie opgeleverd? Verschilde de waarde van het ongevraagde advies en wat er mee gedaan is?
2. Hoe ziet u de meerwaarde van uw adviezen boven een advies van bijvoorbeeld twee of drie andere deskundigen?
3. Wordt naar uw mening voldoende gebruik gemaakt van uw advies, en door wie?
4. Zijn er bepaalde fracties die meer of minder gebruik maken van uw adviezen, en zo ja, waaraan ligt dat volgens u? Is daarin een verschil in afgesproken en ongevraagde adviezen?
5. Is er naar uw oordeel juist gebruik gemaakt van de adviezen of is het advies gebruikt op een politieke, selectieve, opportunistische wijze? Is er met het advies gemanipuleerd op een wijze die geen eer aan het advies doet?
6. In hoeverre zijn de adviezen van de REA bruikbaar voor de fracties en Kamer in zijn geheel, d.w.z. behulpzaam bij het functioneren van de fracties en de Kamer? Sluit naar uw mening uw advies voldoende aan bij de politiek? Is daarin een verschil in afgesproken en ongevraagde adviezen?
7. Wat zijn volgens u de knelpunten en succespunten van het functioneren van de REA?
8. Is er naar uw oordeel met de invoering van de REA iets veranderd in de parlementaire besluitvorming of het debat, en zo ja, wat?
9. Sommige kamerleden stellen dat de media de adviezen eerder hebben dan zij. Ziet u dat als probleem? REA wordt toch betaald door de Kamer met maakt het advies toch in eerste instantie voor de Kamer?
10. Is de REA bedoeld om het CPB-monopolie te doorbreken? (Zou) is de REA hiertoe in staat (zijn)?
11. Hoe kijkt u aan tegen de objectiviteit van uw adviezen. Ontvangt u op dit punt reacties van fracties? Hoe hebben collega's en andere onderzoekers gereageerd op de adviezen? Worden de adviezen vaak geciteerd in de vakpers en spelen ze een rol in de wetenschappelijke discussie? (Kunnen parlementariërs een wetenschappelijke discussie stimuleren?) Mede gelet op de stelling dat economen een bepaalde theorie aanhangen en daarmee niet onafhankelijk kunnen zijn.
12. Hoe beoordeelt u de *politieke* onafhankelijkheid van de REA in het licht van de partij politieke activiteiten van de leden van de REA. (Eijffinger en Koedijk zelf werden dinsdag nog (6/3/07) in de NRC genoemd (samen met Lans Bovenberg) als **de belangrijkste economen van het CDA!** Volgens Fem Business (12/3/05) geldt Buiten als VVD'er, Teulings is lid van PvdA en Witteloostuijn als «links-buiten».)
13. Heeft de REA contacten met kamerleden over hun advisering?
14. Bent u van mening dat de adviezen voldoen aan de taakomschrijving en doelstellingen van de REA (zoals het duiden van informatie van het kabinet). Zo nee, op welke punten niet en tegen welke problemen loopt u op?
15. Heeft de REA zijn bestaansrecht inmiddels bewezen? Gaarne toelichten.
16. Heeft u aanbevelingen ter verbetering van het functioneren van de REA, en zo ja welke?

17. Verwacht u antwoord/reactie van kamerleden op uw advies?
18. Kan de REA *op verzoek* van de Kamer een advies op stellen over een bepaald onderwerp? (Zou zo'n advies niet opgesteld zijn als de Kamer er niet om had gevraagd?)

De parlementair advocaat kan alleen op verzoek advies uitbrengen. Doelstellingen: adequate en deskundige ondersteuning op alle juridische vakgebieden, specifieke ervaring op het terrein van de Wet op de Parlementaire Enquête.

1. Wordt er naar uw mening voldoende gebruik gemaakt van uw adviezen?
2. Wordt naar uw mening voldoende gebruik gemaakt van uw diensten in het algemeen, moet er vaker een beroep op u worden gedaan? Kunt u dat toelichten/voorbeeld geven?
3. Is er naar uw oordeel juist gebruik gemaakt van uw adviezen of is een advies gebruikt op een politiek, selectieve, opportunistische wijze? Is er met een advies gemanipuleerd op een wijze die geen eer aan het advies doet?
4. Is er naar uw oordeel met de invoering van de parlementair advocaat iets veranderd in de parlementaire besluitvorming of het debat, en zo ja, wat?
5. Wat zijn volgens u de voor- en nadelen en knelpunten en succespunten van de parlementair advocaat?
6. Vindt u als parlementair advocaat, dat u bijdraagt aan de doelstelling van de parlementair advocaat?
7. Bent u op de hoogte van de besluitvormingsprocedures voorafgaand aan de inschakeling van de parlementair advocaat? Zo ja, vindt u deze procedures adequaat?
8. Heeft u doorgaans voldoende tijd en ruimte voor uw adviezen? Is de aanvraag doorgaans helder genoeg?
9. Zou u eerder betrokken willen worden bij de opdrachten? Zou dat tot betere adviezen hebben geleid in de zin van bruikbaarheid? Kunt u voorbeelden geven?
10. In hoeverre vindt u dat de adviezen gebruikt worden in het politieke proces? Sluit naar uw mening uw advisering voldoende bij aan bij de politiek?
11. In hoeverre zijn uw adviezen bruikbaar voor de fracties, d.w.z. behulpzaam bij het functioneren van de fracties?
12. Zijn de adviezen voor de ene fractie bruikbaar dan voor de andere? Bijvoorbeeld voor de oppositie?
13. Wegen de voordelen van de vaste parlementair advocaat op tegen het vrij shoppen van een advocaat, die mogelijk meer deskundigheid heeft op een bepaald terrein?
14. Had u als advocaat de deskundigheid zelf in huis met betrekking tot de uitgebrachte adviezen? Heeft uzelf naar aanleiding van de adviesaanvragen deskundigheid ontwikkeld of binnengehaald, tijdelijk of permanent?
15. Hoe kijkt u aan tegen de objectiviteit van uw adviezen? Ontvangt u op dit punt reacties van fracties of individuele kamerleden?
16. Krijgt u over de (openbare) adviezen reacties van (of in) de media of collega-advocaten?
17. Heeft u zicht op welke adviezen openbaar zijn (geworden) en welke niet? Hoe staat u tegenover al dan niet openbaarheid van uw adviezen?
18. In hoeverre heeft u terugkoppeling van de Kamer over uw advisering? Is dat voldoende?
19. Heeft u aanbevelingen ter verbetering van het functioneren van het instrument parlementair advocaat, en zo ja welke?
20. Hoe zijn uw overige ervaringen met de Tweede Kamer als parlementair advocaat?
21. Maakt u reclame met het feit dat u parlementair advocaat bent? Is het onder collega's een bekend feit dat u parlementair advocaat bent?

22. Heeft uw adviesfunctie voor het parlement ooit geleid tot «conflicts of interests» zodat u bepaalde zaken niet kon aannemen?
23. Vindt u de benaming *parlementair advocaat* de lading van de functie dekken? Zou u eerder voor een andere benaming kiezen?
24. Zijn er verder nog zaken niet aan de orde geweest die u wel wil bespreken?

Vragenlijst voor griffiers

Procedurevergadering	Antwoord
<p>0. Voor welke commissie(s) ben jij griffier?</p> <p>1. Zijn de procedurevergaderingen van jouw commissie openbaar?</p> <p>Bij besloten procedurevergaderingen:</p> <p>2a. Vindt de constituerende vergadering openbaar plaats. Zo ja, hoe wordt dit bekend gemaakt? Via internet? Plein2? Komt er publiek? Zo ja, wie?</p> <p>2b. Wat is de reden van besloten procedurevergaderingen?</p> <p>2c. In artikel 37 lid 2 Reglement van orde staat de PV's openbaar zijn tenzij..., in de praktijk zijn de PV's besloten tenzij Heb je daar een verklaring voor?</p> <p>2d. Ben je zelf voorstander of tegenstander van openbare PV? Licht je antwoord toe?</p> <p>2e. Mogen kamerambtenaren of fractiemedewerkers aanwezig zijn bij de besloten PV? Zo ja, komt dit ook voor?</p> <p>Bij openbare procedurevergaderingen:</p> <p>3a. In hoeverre zijn de procedurevergaderingen openbaar?, Welke documenten wel/niet openbaar (agenda, besluitenlijst, achterliggende stukken)?</p> <p>3b. Wie beslist dat de PV openbaar is? (De cie. voorzitter, de commissie, advies cie. griffier) Wanneer vindt dit besluit plaats? (bij aanvang nieuwe zittingsperiode)</p> <p>Wordt er elke zittingsperiode opnieuw over gestemd? Zo nee, stelt een lid dat ter discussie, hoe gaat dat in praktijk?</p> <p>3c. Is de PV via internet/Plein2 te volgen (alleen mogelijk in Thorbeckezaal, Groen van Prinstererzaal, Troelstraal in een zaal die via internet is te volgen)?</p> <p>3d. Hoeveel publiek komt doorgaans? En wie zijn dat? (dep. ambtenaren, belangenorganisaties, media, vrienden kamerambt. fractiemedewerkers?)</p> <p>3e. Speelt griffier (+staf) actieve rol in bekendmaking openbaarheid? Zo ja, hoe?</p> <p>3f. Is er voor de commissiegriffier (of staf) extra werk verbonden aan openbaarheid van PV's? Zo ja, wat?</p> <p>3g. Zijn er voor jullie cie. nog bijzonderheden te melden inzake openbaarheid?</p> <p>4. Wat is jou bekend over de werking van openbare PV? (neven-effecten, knel- en succespunten)? (b.v. zaken worden buiten de PV geregeld?</p> <p>5a. Heb je aanbevelingen ten aanzien van openbaarheid procedurevergaderingen, en zo ja welke?</p> <p>5b. Heb je aanbevelingen ten aanzien van beslotenheid procedurevergaderingen, en zo ja welke?</p> <p>Rapporteur</p> <p>1. Ben je bekend met dit instrument en wat weet je over de werking (neveneffecten, knelpunten en succespunten)?</p> <p>2. Heb jij wel eens geadviseerd aan een commissievoorzitter of ander lid om een rapporteur aan te stellen?</p> <p>3. Zo ja, vanuit welke overwegingen?</p> <p>4. Zo nee, vanuit welke overwegingen heb je het instrument rapporteur niet ingebracht?</p> <p>5. Heb je aanbevelingen t.a.v. het instrument rapporteur?</p>	<p>Tot nu toe alleen: JJ van Dijk (over wv over energie, post en telecommunicatie, cie. EZ)</p>

Procedurevergadering	Antwoord
<p>Initiatiefnota's</p> <p>1. Er zijn sinds 2004 14 initiatiefnota's behandeld. Wat is jou bekend over de werking van dit instrument (neveneffecten, knelpunten en succespunten)?</p> <p>2. Heb jij wel eens geadviseerd aan een commissievoorzitter of ander lid over de mogelijkheid van een initiatiefnota?</p> <p>3. Zo ja, vanuit welke overwegingen?</p> <p>4. Zo nee, waarom geen advies hierover?</p> <p>5. Heb je aanbevelingen t.a.v. het instrument initiatiefnota?</p>	<p>Zie bijgevoegd overzicht van initiatiefnota's</p>
<p>Hoofdlijnendebat</p> <p>1. Er zijn sinds 2004 16 hoofdlijnendebatten geweest. Ben je bekend met dit instrument en wat weet je over de werking (neveneffecten, knelpunten en succespunten)?</p> <p>2. Heb jij wel eens geadviseerd aan een commissievoorzitter of ander lid over de mogelijkheid van een hoofdlijnendebat?</p> <p>3. Zo ja, vanuit welke overwegingen heb je een hoofdlijnendebat geadviseerd?</p> <p>4. Zo nee, waarom geen advies hierover?</p> <p>5. Heb je aanbevelingen t.a.v. het instrument hoofdlijnendebat?</p>	<p>Zie bijgevoegd overzicht van hoofdlijnendebatten</p>
<p>Themacommissies</p> <p>1. Ben je bekend met de nieuwe werkwijzen die de thema-commissies hebben gevolgd? Zo ja welke?</p> <p>2. Ben je bekend met de producten die de themacommissies hebben voortgebracht? Zo ja, welke?</p> <p>3. Wat weet je over de werking van het instrument themacommissie (neveneffecten, knelpunten en succespunten)?</p> <p>4. Heb je aanbevelingen t.a.v. het instrument themacommissie?</p>	<p>Themacommissie Ouderenbeleid en Themacommissie Technologiebeleid</p>
<p>REA</p> <p>1. Vind je dat er een verschil is tussen de gevraagde en ongevraagde adviezen van de REA?</p> <p>2. Wat weet je over de werking van de REA? (neveneffecten, knelpunten en succespunten).</p> <p>3. Heb jij wel eens geadviseerd aan een commissievoorzitter of ander lid over de mogelijkheid van het aanvragen van een REA-advies?</p> <p>4. Zo ja, wat zijn de overwegingen om REA-advies aan te vragen?</p> <p>5. Zo nee, waarom geen REA-advies gevraagd?</p> <p>6. Heb je aanbevelingen t.a.v. het instrument REA-advies?</p>	<p>Zie bijgevoegd overzicht van REA-adviezen</p>
<p>Parlementair advocaat (PA)</p> <p>1. Heeft jouw commissie wel eens advies gevraagd aan PA?</p> <p>2. Wat weet je over de werking van de PA (neveneffecten, knelpunten en succespunten)?</p> <p>3. Heb jij wel eens geadviseerd aan een commissievoorzitter of ander lid over de mogelijkheid van het aanvragen van een juridisch advies aan de parlementair advocaat?</p> <p>4. Zo ja, wat zijn de overwegingen om advies te vragen aan de parlementair advocaat?</p> <p>5. Zo nee, wat zijn de overwegingen om geen advies te vragen aan de parlementair advocaat?</p> <p>6. Heb je aanbevelingen ten aanzien van het instrument PA?</p>	<p>Zie bijgevoegd overzicht van PA-adviezen</p>